

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Podatelna

27 -04- 2009

čís. 3078 příl. 4

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Vsuvka v dnešních českých publicistických textech

Parenthesis in current czech publicistic texts

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec/Ph.D.
Autorka: Petra Stoklasová
Pohoří 201, 518 01 Dobruška
Obor studia: specializace v pedagogice
český jazyk – výtvarná výchova
Typ studia: prezenční
Rok dokončení práce: 2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 20. 4. 2009

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PhDr. Ladislavu Janovcovi | Ph.D. | za odborné vedení práce.

Anotační list

Bakalářská práce

Autor	Jméno: Petra Stoklasová datum narození: 20.5.1987 e-mail: p.stoklasova@gmail.com adresa: Pohoří 201, 51801 Dobruška
Název	Parenthese v dnešních českých publicistických textech
Fakulta	Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
Předmět	český jazyk
Vedoucí	PhDr. Ladislav Janovec Ph.D.
Souhrn	<p>Tato práce uvádí, jaké postavení má vsuvka (parenthese) v současných českých publicistických textech. Jedná se o analýzu vybraných periodik, která je provedená na základě informací a poznatků z prostudované literatury. Vyhledané vsuvky jsou charakterizovány a rozděleny do skupin podle určitých hledisek (podle obsahové souvislosti, podle způsobu připojení, podle obsahové náplně, grafického vyznačení). Dále se snaží určit, který typ nebo které typy jsou nejvíce frekventované.</p> <p>This works shows, which character interjection (parethensys) has in nowadays czech publicistic texts. Its an analysis of chosen periodics, which is made based on informations and findings from studied literature. Found interjections are characterized and sorted in to groups, according to various aspects (according to contentual connectivity, according to type of connection, according to contentual content and graphic selection). Then it tries to find out, which type or types are most frequent.</p>
Klíčová slova	vsuvka (parenthese), parentetická výpověď, základní výpověď, hlavní promluвовá linie, vedlejší promluвовá linie, publicistický text, obsahová souvislost, obsahová náplň, místo vložení, způsob připojení

OBSAH

1	Úvod.....	7
2	Parenteze	8
2.1	Charakteristické rysy parentetických výpovědí - obecný výklad.....	9
2.2	Význam parentetických výpovědí.....	11
2.3	Hlediska, na jejichž základě dochází k dělení parentetických výpovědí.....	12
2.3.1	Podle způsobu připojení	13
2.3.2	Podle obsahové souvislosti.....	16
2.3.3	Podle obsahové náplně	20
2.3.4	Podle umístění	22
3	Vybraná periodika.....	24
4	Analýza parentetického materiálu.....	25
4.1	Dělení podle obsahové souvislosti	26
4.1.1	Různé aspekty souvisící s obsahovou souvislostí	26
4.1.2	Jednotlivé typy vydělené na základě obsahové souvislosti.....	27
4.1.2.1	Parenteze vztahující se k předcházejícímu slovu.....	28
4.1.2.2	Parenteze vztahující se k celé základní výpovědi	29
4.1.2.3	Parenteze vztahující se k následujícímu slovu.....	31
4.2	Způsob připojení parentetických výpovědí.....	32
4.2.1	Navazování	32
4.2.1.1	Nejčastější prostředky odkazování	34
4.2.2	Intenční typ připojení	37
4.2.3	Volná determinace.....	38
4.2.3.1	Nejběžnější druhy volné determinace.....	39
4.3	Typy parentetických výpovědí vydělené na základě charakteristiky obsahové náplně	41
4.3.1	Doplňující sdělení věcně obsahové	41
4.3.2	Autorské komentující poznámky.....	44
4.3.2.1	Autorské poznámky postojové.....	44
4.3.2.2	Autorské poznámky stylizační.....	46
4.3.2.3	Autorské poznámky kontaktové	47

4.3.2.4	Ustálené typy konstrukcí autorských komentujících poznámek.....	47
4.3.2.5	Tzv. ustálené obraty autorských komentujících poznámek	48
4.3.3	Uvození základního sdělení.....	49
4.4	Rozdělení parentetických výpovědí podle umístění:	49
5	Parenteze nesplňující všechna kritéria – hraniční případy	52
6	Závěr	59
7	Bibliografie	61
8	Resumé.....	62

1 Úvod

Cílem této práce je zjistit, jaké postavení má vsuvka (parenteze) v současných českých publicistických textech, tedy provést na základě informací a poznatků z prostudované literatury analýzu jazykového materiálu vybraných periodik, vyhledat v nich parentetické výpovědi, charakterizovat je, roztrždit do skupin podle určitých hledisek (podle obsahové souvislosti, podle způsobu připojení, podle obsahové náplně, grafického vyznačení). Dále určit, který typ nebo které typy jsou nejvíce frekventované.

Podle mého názoru je parenteze významný aktualizační prostředek pro psaný text i mluvenou řeč. Parentetický výpověď totiž mimo jiné dovoluje autorovi textu promluvu obohatit o jeho vlastní postoj, činí z výpovědi autentickou záležitost; autor díky ní dokáže navázat kontakt s adresátem, upoutat jeho pozornost, vyjádřit svůj vztah k obsahu výpovědi atd. Bez možnosti zapojení vložené výpovědi do samotné základní výpovědi by text i promluva ztratily na autentičnosti, pohotovosti a nebojím se říci i zajímavosti či jisté aktuálnosti.

V neposlední řadě mě motivovalo i to, že o vsuvce se v posledních letech téměř vůbec nepíše. A najít nějaké informace mladší než deset let spojené přímo se vsuvkou a publicistikou se mi také nepodařilo. Pravděpodobně se tedy jedná o málo probádanou oblast.

Jak už jsem výše uvedla, celá práce se skládá ze dvou částí. Ta druhá, praktická, je založena na pečlivé analýze současných periodik vydávaných v České republice. Pro svou práci jsem zvolila tři periodika, týdeníky Respekt a A2 a deník MF DNES. Materiál pochází z období od 1. ledna 2007 do 30.1.2009.

Tato periodika jsem si vybrala z důvodu jejich formy a různorodosti. Objevují se tu oblasti, jako je domácí a zahraniční zpravodajství, články o civilizaci, dále také polemiky a recenze, ale i aktuální články týkající se kultury, trendů a životního stylu.

2 Parenteze

Za stěžejní odbornou literaturu pro svou práci považuji dílo Blaženy Rulíkové Parenteze v současné češtině. Blažena Rulíková v něm porovnává jednotlivé názory lingvistů (českých i zahraničních) na problematiku vsuvky, jejich přístupy a výsledky bádání, dále na základě komplexních informací vsuvku charakterizuje a dělí do skupin podle obsahové souvislosti mezi základní a parentetickou výpovědí, způsobu připojení parentetické výpovědi atd. Blažena Rulíková se parentezi věnovala už dříve a své poznatky uveřejňovala v odborných časopisech (Rulíková, 1968). V Mluvnici češtiny III. (1987) byla pověřena zpracováním tematického celku: *Volně připojené a vložené prvky v textu*.

Dále jsem čerpala z publikací J. V. Bečky (1992), M. Čechové (1997, 2002), J. Chloupeka (1991), V. Šmilauera (1966), z Mluvnice češtiny a Příruční mluvnice češtiny, kde je podána hlavně obecná charakteristika vsuvky.

J. Chloupek (1991) se ve své práci zabývá vsuvkami v souvislosti s obohacením textu a speciální důraz klade na „parenteze specificky publicistické“, stejně jako tomu je u M. Čechové (2002). Zdůrazňuje především význam parenteze jako aktualizačního prostředku textu, avšak uvádí i tendence k frazeologizaci a ustalování některých typů (př. *jak hlásí tisková kancelář, jak to uvádějí zahraniční zpravodajové, jak čteme na stránkách tisku a podobně také jak známo, jak uvedl, jak napsal* atd.).

V. Šmilauer parentezi věnuje samostatný oddíl nazvaný „Vsouvání“, ve kterém dělí parenteze do dvou skupin: na příležitostné (aktuální, dané situací; např. s povahou přívlastku: *Dáma zahalená v krep, závoj po obrubu sukýnky, jdou teď krátké, tak dvacet čísel od země*. (sukýnky, které ...); nebo s povahou příslovečného určení: *Někde na hranicích, tuším, že to bylo v Petržalce, odbavoval je celník Kubíček*. – Šmilauer, 1966, s. 402) a ustálené a kleslé (lexikalizované; např. míra jistoty: *to víte, to se ví, jak vidím, jak je vidět: Žurnalista, jak známo, má vždycky naspěch*.; hodnocení obsahu: *bohudík(y), na štěstí: Rána se na štěstí nepodebrala*. – Šmilauer, 1966, s. 407).

V odborných časopisech (Naše řeč, Slovo a slovesnost a Časopis pro moderní filologii) od roku 2000 po současnost se parentezi nikdo podrobněji nevěnoval, můžeme v nich nalézt pouze několik článků dotýkajících se vsuvky opravdu okrajově.

Vzhledem ke zvolenému tématu se ve své teoretické práci primárně zabývám parentezí v psaných textech a její specifika v mluvené řeči uvádím pouze příležitostně, pokud je to v dané části nezbytné.

Většina příkladů uvedených v závorce pochází z publikace Blaženy Rulíkové *Parenteze v současné češtině* z roku 1973. S ohledem na množství ukázkových vět obsahujících parenteze uvádím zdroj vždy u poslední převzaté věty, která uzavírá výčet z jedné strany citované publikace. Příkladové věty vybrané z jiného díla jsou označeny vždy.

2.1 Charakteristické rysy parentetických výpovědí – obecný výklad

Teorie parenteze (vsuvky) se v odborných publikacích řadí do okruhu témat textové syntaxe. Jedná se o syntaktickou konstrukci, která je volně vložena do jiné syntaktické konstrukce.

Parentetická výpověď se vyznačuje tím, že se jedná o sdělení z vedlejší promluvové linie. Autor tak vkládá do základní promluvové linie sdělení, které nepřímou anebo velmi volně souvisí s obsahem základní výpovědi. Vsouvá myšlenku z jiné tematické roviny do tématu již realizovaného a vytváří tak prostor pro doplnění, dodatek, vyjádření vlastního postoje apod. Parentetická výpověď tedy přetíná hlavní myšlenku základní výpovědi (př. *Dvě dívky v přiléhavých kalhotách (čeho si člověk nevšimne!) nalévají pivo.* – Rulíková, 1973, s. 37). Jak uvádí B. Rulíková ve složené výpovědi (souvětí) nevnímáme samotné přerušeni výpovědi tak intenzivně, jako je tomu ve větě jednoduché. Parentetická výpověď může být umístěna do souvětí spojeného podřadně (př. *Když dědeček tovaryšil v Praze – také Národní divadlo stavěl – bydlil se studenty z průmyslovky.*), ale i do souřadně spojeného celku (př. *Autor sice komponuje tyto osudy v celek – a to cílevědomá, umělá skladba je až příliš zjevná –, ale zobecnění smyslu těchto osudů neprovádí sám.* – Rulíková, 1973, s. 36).

Další významný a určující charakteristický rys, který například rozlišuje parentezi a větu vedlejší vloženou, je syntaktická nezačleněnost parentetické výpovědi. Syntakticky nezačleněné mohou být výpovědi jak předsunuté (anteponované), tak připojené (postponované). Za parentezi se však považuje výpověď do základního celku vložená (interponovaná).

Podle konstrukčních podob se pak rozlišují různé typy vložených výpovědí. Jsou to výpovědi připojené bez spojovacího výrazu, vložené výpovědi uvozené podřadicími a souřadicími výrazy, vložené výpovědi bez slovesa a většiny vložené celky. V prvním případě,

připojení bez spojovacího výrazu, je velmi podstatný fakt, že daná výpověď není připojena syntakticky. Dochází zde totiž k rozlišení parenteze od vedlejší věty příslovcené (př. *Jednou, to ještě Jarmula byla malá. Václav našel na silnici modré sklíčko.* – Šmilauer, 1966, s. 402) nebo přívlastkové (př. *Statek hořených Sklenářů – říkalo se tam u Kořínků po předešlém majiteli – nebyl tak tichý jako dolejších.* – Šmilauer, 1966, s. 402), přístavku (př. *Jednou, bylo to kolem Vánoc, dostal od něho dopis.* – Rulíková, 1973, s. 26) nebo opravě, rektifikaci (př. *Zobecňovala se (někdy se nedělalo ani to) jen díla dávno prověřená.*). Dále se bez spojovacího výrazu vyskytují parenteze, které uvozují přímou řeč. Jedná se o speciální druh parentetické výpovědi uvozené slovesem mluvení (př. *Ale tohle – řekla si v duchu – jsem už někde slyšela.*), nebo jiným slovesem vyjadřujícím okolnosti provázející pronášení přímé řeči (př. *Pokutu – šklebila se – zaplatí stejně muž partačky, protože...*). Bez spojovacího výrazu se uvádějí i vložené výpovědi uvozené jinými slovesy, a to slovesy vnímání, myšlení, vědění a citění (př. *Život, soudil, potřebuje trochu té strakatosti a dětinskosti, nebo by se nakonec člověk zadusil* – Rulíková, 1973, s. 27).

V případech uvození vložené výpovědi podřadící spojkou se nejvíce vyskytují výpovědi uvozené zájmenem *což* (př. *Skoro vždychy, což je dvojnásob zajímavé, bývají to celým svým založením váhavci.*) a zájmeným příslovcem *jak* (př. *Tato statistika by byla, jak se domníváme, smutná.* – Rulíková, 1973, s. 28). Dále se uvádí spojky *-li, jestliže, když, protože, jakkoli, aby* (př. *A přece v té době (necháme-li stranou nesporné rozdíly v umělecké kvalitě) byl Vančura svým dílem přinejmenším společensky stejně závažný jako autor Husitského krále.* – Rulíková, 1973, s. 29).

Užití souřadících spojek pro uvození parentetické výpovědi volně vyjadřuje, z jakého důvodu bylo užito toho či onoho výrazu nebo proč se v základní výpovědi mluví právě o tom či onom tématu.

Za parentetické se považují i výpovědi, které jsou vloženy do základního celku a neobsahují sloveso. I zde ovšem platí, že syntaktická návaznost musí být přerušena (př. *V minulých dnech ho však poznali Pražané (ovšem jen skrovný počet Pražanů) jako umělce.*), aby se nejednalo o rektifikaci, a výrazy užití ve vložené výpovědi jsou v nominativu – jinak by se výpověď považovala za přístavek. Řadí se sem i výpovědi typu „*marná sláva*“, tedy jednočlenné věty jmenné a eliptické, kdy dochází k vypuštění určitého slovesa (př. *Ten zápas je o to výraznější, že jako umělec (od slova uměti) je Kainar jedním z nejtalentovanějších, jaké dnes máme.* – Rulíková, 1973, s. 30).

Jak z výše uvedeného vyplývá, parentetická výpověď může mít podobu větnou i nevětnou, může se jednat o jedno vložené slovo, ale i celou větu. Dále může dojít i k vložení celého souvětí (př. *Kravín stál druhým rokem a kravařky (také jim říkali chlívačky a nikdo to nemyslel urážlivě a ony to tak nebraly) volaly na dobytek stále ještě jmény majitelů.*) a výpověď zde může být rozložena a jednotlivé části volně připojeny (př. *Ano, četl jsem takovou knihu – já si dycky na čtení vzdělanejch knih potrpěl – jmenovala se – počkejte – jo – už to mám K neznámejm břehům se jmenovala – a tam stálo...* – Rulíková, 1973, s. 31).

2.2 Význam parentetických výpovědí

Parenthese svým charakterem a formou umožňuje autorovi umístit už do probíhajícího sdělení informace, související se základní výpovědí různě intenzivně, ať už méně, nebo více. Vkládá do základní promluvové linie výpověď, která ji buď doplňuje, komentuje nebo uvozuje.

Může se jednat o uvedení zdroje (pramene) použitých informací, kdy autor zdůrazní – přímo nebo pomocí částice či jiného výrazového prostředku – že se jedná o informaci cizí, ne jeho vlastní. Dokládá tak převzatý psaný text nebo jen slova mluvího – odkazuje buď na osobu, nebo na psaný text (např. *jak píše XY, jak říká XY, jak se dočteme v deníku X* apod.) Nebo neodkazuje ke konkrétní skutečnosti, ale jen vyjadřuje postoj veřejnosti, veřejně uznávaného faktu (např. *jak je známo, jak se říká, jak říká staré české přísloví* apod. – Rulíková, 1973). Autor tak dokládá naléhavost svého sdělení, uvedením pramene činí svůj projev serióznějším a argumenty získávají větší hodnotu. Stejně jako se autor textu dovolává odkazu nějaké významné osobnosti, může využít i různých ustálených forem v podobě lidové frazeologie nebo okřídlených rčení (př. *Nové garáže rostou, jak výstižně lidově říkáme, jako houby po dešti.* – Čechová, 1997, s. 221)

Typickým příkladem je využití parenthese v publicistickém stylu, kde se často užívají její ustálené formy (např. *jak hlásí tisková kancelář, jak to uvádějí zahraniční zpravodajové, jak čteme na stránkách tisku* apod. – Chloupek, 1990, s. 213). V uměleckém stylu je parenthese možným způsobem, jak propojit pásmo postav s pásmem vypravěče. Jde o formu uvození přímé řeči, které je vloženo do samotné základní výpovědi.

V jiných případech vkládá autor do základní výpovědi svůj komentář. Parenthese tedy původci textu umožňuje vyjádřit postoj ke sdělovanému tématu nebo ke způsobu vyjádření,

k užitému výrazu, a to postoj jak kladný, tak i záporný. Text se tak stává otevřenějším a působí autenticky, bezprostředně. V psaném textu, kdy je užití parenteze většinou pečlivě uvážené, získává autor prostor pro uvedení i nejjemnějších významových rozdílů. Nejedná se přímo o opravu, ale o náznak jisté nespokojenosti s již užitým výrazem. Autor pomocí parentetické výpovědi uvede výraz jiný, přesnější. Pomůže tak adresátovi text lépe pochopit.

V neposlední řadě je parenteze možností, jak uvést informace, které se základní výpovědi souvisí, upřesňují ji a dokreslují, ale do samotné hlavní tematické linie se nehodí.

Existuje i negativní dopad vložené výpovědi, a to zejména v autentických mluvených projevech. Mluvčí vkládá do své řeči sdělení z vedlejší promluvové linie spontánně, a tím může dojít například k nadměrnému nebo nevhodnému užití, které způsobí nesrozumitelnost, zmatek nebo u připravených projevů vyvolá pocit nepřipravenosti. Celkově tak může projev stylisticky působit nevydařeně.

Parenteze je tedy způsob, jak samotný text zpestřit, doplnit a dokreslit jeho komunikační atmosféru. Oživuje hlavní tematickou rovinu a vkládá do ní osobnost autora či mluvčího, jeho postoje, názory a spontánní postřehy.

2.3 Hlediska, na jejichž základě dochází k dělení parentetických výpovědí

Na syntakticky nezačleněnou výpověď, jakou je parenteze, můžeme nahlížet z několika úhlů pohledu a vyčlenit tak několik různých typových skupin. B. Rulíková uvádí tři typy parentezí rozlišených podle způsobu ^{mluvi} připojení, jsou nimi navazování, intenční typ připojení a volná determinace. Další dělení těchto typů je závislé na jednotlivých typech parenteze, které jsou dány obsahovou souvislostí, způsobem připojení a také umístěním parenteze.

Jiným hlediskem je rozdělení podle obsahové souvislosti. Ta se pohybuje na ose mezi označením „volná“ a „těsná“, tedy případy, kdy je možné danou výpověď ztvárnit jako syntakticky začleněnou. Dále se obsahová souvislost rozlišuje podle části základní výpovědi, na kterou navazuje. Buď je to na jedno slovo, slovní spojení nebo celou základní výpověď. U vložené výpovědi, která obsahově souvisí se slovem nebo slovním spojením, rozlišujeme mezi vloženou výpovědí vztahující se k předcházejícímu, nebo následujícímu sdělení.

Podle obsahové náplně máme parenteze rozdělené na doplňující sdělení věcně obsahové, autorské komentující poznámky a uvození základního sdělení.

Hledisko umístění zahrnuje motivaci vložení a místo vložení.

2.3.1 Podle způsobu připojení

Způsob připojení je jedním z možných ukazatelů, jak dělit jednotlivé parenteze do skupin. Prvním typem připojení podle B. Rulíkové je **navazování**. Jedná se o způsob, kdy je vložená výpověď připojena lexikálně, nějakým navazovacím slovem. Obsahová souvislost je tak naznačena navazovacími prostředky, podle kterých poznáme, k jaké části výpovědi se vložená výpověď vztahuje, popřípadě jestli se týká způsobu vyjádření dané výpovědi. Dále tyto prostředky vypovídají o míře obsahové souvislosti. Vložená výpověď může vypovídat buď o totožném, podobném nebo shodném či jinak souvisícím sdělení. Lexikálně jsou navazovací prostředky vyjádřeny buď zopakováním daného slova, na které navazují, nahrazením výrazu jiným plnovýznamovým slovem nebo pomocí odkazovacího výrazu v podobě zájmen (př. *ten, ta, to*) a zájmenných příslovceí (př. *tehdy, přitom, tak* apod.). Vložená výpověď může být také připojena vztažnou variantou odkazovacího příslovce (př. *což, jak*). V tomto případě pak vložená výpověď obsahuje sloveso, které vyžaduje obsahové doplnění vyjádřené v základní výpovědi.

V zásadě se rozlišují tři základní situace, kdy dochází k připojení pomocí navazování. Je to u parentetických výpovědí, které se vztahují k předcházejícímu slovu, k celému základnímu sdělení nebo takové, které souvisí se slovem následujícím. V prvním případě, kdy parentetická výpověď navazuje na slovo předcházející, se lexikální navazovací prostředky volí podle slovního druhu daného slova. Nejčastěji se jedná o navazování pomocí substantiva, možné jsou ale i infinitivy a příslovce, jak uvádí B. Rulíková (1973). U substantiv a adjektiv rozlišujeme podle zvoleného navazovacího prostředku intenzitu obsahové souvislosti na základě odlišení totožnosti, podobnosti, shody, protikladnosti i jiných vztahů (př. *Vodník měl zelenou halenu – **jináči** prý nenosí – a dlouhánské nohy s červenými střevíci.* – Rulíková, 1973, s. 59). Vložená výpověď se může vztahovat i k výrazové stránce hlavní výpovědi (př. *Náš okresní předseda – **tak** říkají předsedovi ONV – si mne dosud sotva všiml.*). Parenteze vztahující se k celé základní výpovědi se vkládá mezi jednotlivé části složeného celku (*Když otec knížku dočetl – **a dočetl ji s gustem celou** – řekl...* – Rulíková, 1973, s. 60). Nejvyužívanějším typem připojení navazováním je **odkazování**. Slouží k tomu nejčastěji odkazovací zájmena a zájmenná příslovce, pomocí kterých se

parentetická výpověď připojuje a která zároveň vyjadřují i významové vztahy se základní výpovědí. Navazovací prostředky jako *tehdy*, *přitom*, ale i hovorové **to** vyjadřují průvodnost, současnost sdělení (př. *Jednou, to jsem ji ještě tak neznal, se zmínila o svém muži.*). *Zde, tu, tady* poukazují na situaci projevu (př. *Začal – a zde se můžeme přidržet programu divadla ze 14. února 1967 – jako osmnáctiletý psát písně pro různé spolky.*). Zájmena *to* a *což* se využívají jako prostředek odkázání na to, že základní výpověď vyjadřuje obsah podmětu nebo předmětu parentetické výpovědi (př. *Skoro vždycky – což je dvojnásob zajímavé – bývají to celým svým založením váhavci.*). Užitím zájmených příslovcí *tak, jak* (př. *Tato statistika by byla – jak se domníváme – smutná.*) nebo *aspoň tak, aspoň jak* dochází k modifikaci základní obsahové souvislosti, která vyjadřuje v prvním případě shodu a ve druhém omezení. Vedle zájmen a příslovcí dochází k odkazování pomocí substantiv, a to *tehdy*, je-li odkazovací zájmeno *to* nahrazeno slovním spojením, jako je například *tato skutečnost, tento fakt* apod. (př. *Důležitější je, že mnoho tehdejších návštěvníků Švejka nebo Skandálu – sám jsem si tento poznatek ověřoval – nevědělo, v kterém divadle ona dvě představení zhlédli.*). Možné je i odkazování bez navazovacího slova, a to v případech, kdy je obsahová souvislost vysvětlovací nebo důvodová volnější (př. *Politicky a myšlenkově nejzralejší práce, a také nejnáročnější (s úkolem rostou síly) je nejlépe napsána.* – Rulíková, 1973, s. 61), nebo naopak těsnější. Nejužívanějším odkazovacím prostředkem na celou výpověď, jak uvádí B. Rulíková (1973), je zájmeno *to*, které ve vložené výpovědi vyjadřuje podmět nebo předmět. Dále slouží jako prostředek k dodatkovému vyjádření tzv. uvozovací souvislosti mezi výpověďmi. Dalšími častými prostředky jsou *což, a co, jak to a tak*, popřípadě *aspoň tak*. Při navazování parentetické výpovědi, která se týká následujícího slova, se užívá substantiva (př. *Autor v něm vytvořil dílo – používám výrazu jednoho sovětského prozaika – „složitého realismu“.*) Dochází i k uvození či obsahovému doplnění, zde se využívají především zájmena *což* a *jak* (př. *Setkala se s jeho němým – o čemž už nepochybovala – obdivným pohledem.* – Rulíková, 1973, s. 64).

Druhým typem je **spojení intenční**. To se vyskytuje nejčastěji v souvislosti se slovesy mluvení, která jsou vložena do přímé řeči a uvozují ji (př. *„Je jisté, napsal Nezval, že básník, který...“* – Rulíková, 1973, s. 65). Tato uvozovací výpověď je vložena bez spojovacího výrazu. Dochází k oslabení intence a výpověď je odsunuta na vedlejší promluvovou linii. Ještě větší oslabení intence nastává v případě, kdy je uvozovací sloveso významově pokleslé v ustálených obratech typu *jak vám říkám, řekněme, dodejme, řekl bych*

(př. „*Jako reakce na toto – řekli bychom – shrnutí světa prostřednictvím...*“). Vedle sloves mluvení se pro uvození přímé řeči užívají i slovesa jiná, a to slovesa myšlení, vědění, vnímání, cítění, ale i sponově jmenné predikace, jako například *je vidět, je známo* apod. (př. *Koupelen, uvědomil si Benda, bylo v jeho sídle pět.*). Hlavní funkcí takového uvození je vyjádřit modalitu základního sdělení (př. Požadavek naučit žáky – **předpokládám** – je samozřejmý.). K oslabení intence opět dochází použitím ustáleného výrazu (př. *Muj muž – víte – nemá pro to pochopení.*). O parentezi se nejedná tehdy, je-li uvození předsunuté (př. *Nezapomeňte, jsme u protinožců.*) nebo naopak následuje za přímou řečí. Dále se intenční typ spojení vyskytuje u parentetických výpovědí vztahujících se ke slovu, a to slovu následujícímu (př. *Vedle funkce, řekli bychom, dokreslující a expresivní, mají Šaldovy metafory i funkci estetizační.* – Rulíková, 1973, s. 66). I zde došlo k ustálení určitých obrátů (*řekněme, lépe řečeno, dodejme*), a tím i ke ztrátě vztahu k hlavní predikaci. K posílení významového vztahu mezi slovesem a daným slovem dochází v případě přidání spojky **že** (př. *Hudební vědec, který jednou – doufám, že brzy – na základě srovnávací analýzy se zabere do studia kořenu...* – Rulíková, 1973, s. 67).

Posledním uváděným typem spojení je **volná determinace**. Rozlišují se dva hlavní druhy, a to základní, kdy parentetická výpověď determinuje způsob vyjádření, a přechodné, kdy je determinována platnost sdělení hlavní výpovědi. V prvním případě je parenteze většinou připojena podřadicími spojovacími výrazy, které vypovídají o tom, jakým způsobem je základní výpověď vyjádřena. Přechodné typy determinující platnost vyjádření souvisí s obsahem vlastního sdělení a jeho modalitou (př. *Jeho otec – pamatuji-li se dobře – pracoval v dolech.* – Rulíková, 1973, s. 69). Nejběžnější druhy volné determinace jsou uvozeny podřadicími spojkami *-li, jestliže, kdyby, když*, které znázorňují podmínku související se způsobem vyjádření nebo uspořádáním hlavní výpovědi. Tímto způsobem můžeme vyjádřit, co je podmínkou správnosti při výběru určitého výrazu (př. *Jsou ovšem dva druhy literatury: literatura, která odvádí lidi od života – jestliže životem rozumíme srážky – a literatura, která lidi vede k životu.*) nebo tak můžeme uvést opravu nebo omluvu za zvolený výraz (př. *Ale hned jsem pochopil – jestli se to tak dá říci – ducha stavby.*). Výše zmíněné spojky slouží také pro uvedení příkladu (př. *Jazyk, kterým přeložil K. Čapek Verlaina, Rimbauda – mám-li uvést básníky, kteří mě zvlášť silně dojímali – byl jazyk, který vrátil mladé básníky jejich nejryzejší mateřštině.* – Rulíková, 1973, s. 70), či k uvození ustálených konstrukcí typu *nemýlím-li se, jestli mě paměť neklame, pamatuji-li se dobře*, souvisejícími

s modalitou hlavního sdělení apod. Dále jsou časté spojky *protože*, *neboť* k vyjádření příčiny, důvodu k užití určitého výrazu (př. *Byl jsem zaveden slečnou Elsou – neboť tak se jmenovala svůdná komorná – do zahrady.*), spojka *pokud* pro vyjádření omezení ve spojeních typu *pokud vím*, *pokud je mi známo*, *pokud se pamatuji*, vyjadřujících také modalitu hlavního sdělení (př. *Na rány, pokud vím, nikdy při tom nedošlo.* – Rulíková, 1973, s. 71).

2.3.2 Podle obsahové souvislosti

Na obsahovou souvislost mezi parentetickou a základní výpovědí můžeme nahlížet z několika různých hledisek. První je rozlišení obsahové souvislosti se slovem nebo s celou výpovědí. Mezi těmito dvěma případy jsou rozdíly v obsahové specifikaci, způsobu připojení a volbou připojovacích prostředků, umístění, směru významového vztahu, ale i obsahové náplni parenteze. Dále se rozlišuje obsahová souvislost s předcházejícím nebo s následujícím sdělením (př. *Při informaci o Tolstém a Gogolovi (oba autory poznají, žáci v ruštině využijeme individuální četby děl těchto autorů.)*). Na rozdíl od věty vedlejší vložené, totiž může parenteze slovu, ke kterému se vztahuje, předcházet (př. *Hálek se stylizoval do pózy člověka..., nepřítele vši oficiálnosti, vši stylizace, nebo, jak se vyjadřovala Hálkova doba, škrobenosti.*).

I v souvětí, stejně jako ve větě jednoduché, se vyskytují stejné typy parentetických výpovědí. Mohou se vztahovat jak k jednotlivým částem, tak i k celé přerušené výpovědi (př. *Slovesné umění má – abych opakoval dávnou prostopravdu – nejen právo, nýbrž i povinnost vymýšlet si.* – Rulíková, 1973, s. 45).

Parentetické výpovědi se týkají obsahové stránky výpovědi (př. *Čteme-li Barákovy Vzpomínky – vyšly v roce 1904 – zjistíme, že...*) i způsobu vyjádření (př. *Tato hala volejbalových her, jak bychom název mohli přeložit do češtiny, je velká 400 metrů.*). Některé jsou primárně zaměřené na modální stránku výpovědi (př. *Váš syn, nemýlím-li se, půjde už do školy.* – Rulíková, 1973, s. 46). Kromě výše uvedeného se dělají rozdíly mezi parentezí ve vztahu se základním sdělením na základě totožnosti a parentezí, která se týká podobného, opačného i jinak souvisejícího předmětu nebo jevu sdělení (př. *To, co je společné jeho románovým hrdinům (jinou kapitolou jsou jeho satirické povídky), by se snad dalo nazvat ušlechtilost bezbranných.* – Rulíková, 1973, s. 47).

Rozlišuje se i parenthese s obsahovou souvislostí volnou a parenthese související těsně, kdy se dá parenthese nahradit syntakticky začleněnou výpovědí, a to buď větou vedlejší přívlastkovou nebo příslovečnou, nebo větou vedlejší subjektovou a objektovou, které slouží jako uvození a obsahové doplnění v podřadném souvětí obsahovém. Parenthese je možno také nahradit větným členem (přívlastek, příslovečné určení apod.)

Na základě výše uvedených kritérií při posuzování různých vztahů obsahové souvislosti mezi parentetickou a základní výpovědí se vyprofilovalo několik typů. V podstatě se jedná o výpověď vztahující se k předcházejícímu slovu, celé výpovědi nebo slovu následujícímu. Mimo to se ještě klade důraz na výpověď vsunutou do většího složeného celku; zde jsou ale stejně zákonitosti jako u výpovědi ve větě jednoduché.

U parenthese **vztahující se k předcházejícímu** slovu se vyhranily typy podle intenzity obsahové souvislosti. První je případ, kdy má parenthese **charakter myšlenkové asociace**. Slovo, na které navazuje, zde působí jako podnět k dalšímu sdělení. U spontánního mluveného projevu dochází k nesprávnému užití tohoto typu parenthese, což může působit jako nevhodné přerušování či odbočení, u psaného projevu je však tento způsob využíván záměrně, a to k dokreslení základního sdělení nebo k jeho aktualizaci (př. *Je mu totiž jasné, že umělecká literatura, speciálně próza (a on je prozaik po výtce – ba takový prozaik, který se nemůže utéci jen do minulosti, tak ho současnost fascinuje), tvořivě roste a žije.*) V tomto ohledu je parenthese možno brát i jako charakterizační prostředek mluvčího nebo autora, odhaluje totiž jeho neurovnanost či menší stylizační schopnosti (př. *Naše třídní příšla den předtím na schůzi samosprávy (já v ní nejsem, ale byla jsem tam jako host) a slyšela řečnit Milana.*). V této souvislosti se vyskytuje i navazování parenthese bez spojovacího výrazu. Je to především v případech, kdy se vložená výpověď přímo netýká slova (př. *Diskuse, znesnadněná už neúměrnou početností a různorodostí auditoria (pro budoucnost bude třeba oddělit od schůzí pléna několik odborných seminářů), nevěnovala náležitou pozornost ani podrobnějším rozborům.*) nebo tehdy, jde-li o stylizační záměr autora ve snaze vysvětlit některé aspekty promluvy situace, například vysvětlení užitého výrazu (př. *Tato izolovanost – slovo neinformovanost nevystihuje pravý stav věci – vážně poškozuje zájmy jednotlivých národních literatur.*).

Dále se vyhranila **souvislost přívlastkového typu**, kdy vložená výpověď může být přetvořena na větu vedlejší přívlastkovou (př. *Po osmislabičném verši bez pravidelné rytmizace předělové (byl rozšířen v české literatuře XVI. – XVIII. století) stojí ve folklorní poezii písňové verš s členěním symetrickým nebo asymetrickým.* – Rulíková, 1973, s. 49). Zde se věta vedlejší považuje za základní formu sdělení a tím je zdůrazněna charakteristika parenteze jako sdělení z vedlejší promluvové linie. Využívá se toho zvláště z důvodu odlehčení složité větné stavby (př. *Technicky dokonale zpívá jedna ze dvou nejmladších kandidátek Američanka S. Friedrichová, vynikající komorní pěvkyně (skvěle zpívala i Mařenku), patří sem i 24letý bulharský basista N. Gjuzelev (jeho Filip z Dona Carlose a Kecal byli nejpozoruhodnějšími výkony soutěže), velmi dobře se uvedla...*), odstranění stereotypnosti vedlejších vět přívlastkových a jejich spojovacích výrazů (*Věty, které dále následují (všechny jsou Čapkovy matky), srovnávejte s týmiž větami upravenými tak...*) nebo k diferenciaci přívlastkového určení.

Uvádí se i typy parenteze se **souvislostí apozičního typu**, kdy vložená výpověď představuje dodatečné vysvětlení ke slovu s predikací vyjadřující totožnost. Vyhraňuje se apoziční souvislost zařazující (př. *Gustičko, řekni Julečkovi, aby před Járrou – to je Libin muž – nemluvil o politice.*), ale například i vysvětlující (př. *A. Zápotocký už v roce 1947 upozorňuje, že skutečný básník – má tu na mysli S. K. N. – nikdy nebyl „ani lokajem, ani slouhou“.*).

Radí se sem i vložené výpovědi vyjadřující opisem časové (*Dále je mi známo, že jsi – takhle koncem listopadu to bylo – zapomněl v šatně takových těch...*), místní (př. *Jednou jsem stál na fotbale – bylo to na Letné – nedaleko diváka, jehož bylo hrůza poslouchat.*) nebo příčinné okolnosti základní výpovědi, mohou doplňovat i podmět a předmět, přičemž ve všech případech doplňují význam přísudku základní výpovědi (*Šťastně a brzy přišla – tuším celá předválečná padesátka to byla – a na nějakou dobu jsme si připadali jako boháči.* – Rulíková, 1973, s. 50).

Parentetické výpovědi, které se vztahují **k celému základnímu sdělení**, se vyznačují obsahovou souvislostí volnou, užší, podmětového a předmětového typu nebo souvislostí vysvětlovací, tzv. apozičního typu. K **volné obsahové souvislosti** dochází především v mluvených projevech spontánních, má podobu průvodní myšlenky, u psaného projevu je to záměrná autorova poznámka k obsahu, ale i ke způsobu vyjádření (př. *Šanghaj*

– *mluvíme stále o středu města – je město ryze západní.*). **Užší obsahová souvislost** neboli souvislost příslovečného typu vyjadřuje vztah různých okolností (př. *Oba muži šli volným, těžkopádným krokem, a nepovšimnuvše si mé přítomnosti – stál jsem zrovna za rohem jednoho z hospodářských přístavků – , zamířili přes sněhový příkrov ke stodole.* – Rulíková, 1973, s. 51). Toto vložené sdělení by mohlo být syntakticky zapojeno, a to buď hypotakticky, jako věta vedlejší příslovečná příčinná, nebo paratakticky v poměru důvodovém či vysvětlovacím. Jako souvětí podřadné s vedlejší větou podmětnou nebo předmětnou by mohl být vyjádřen celek s parentetickou výpovědí, která je v **obsahové souvislosti podmětového nebo předmětového typu**. Základním prvkem tohoto typu je tzv. uvozovací souvislost – v podřadném souvětí obsahovém uvozuje hlavní věta sdělení z věty vedlejší. Součástí parentetické výpovědi je tzv. uvozovací sloveso nebo sponově jmenná uvozovací predikace, což vyžaduje doplnění obsažené v celé základní výpovědi. Zvolený typ predikace určuje, zda vztah k obsahovému doplnění bude těsný (př. *Řezáč vystihl – o tom není sporu – patos a smysl událostí.*) nebo volnější, kdy dochází k těsnějšímu spojení dvou relativně samostatných výpovědí (př. *Objevuje se nám, že v Závadových pokvětnových verších – a Město světla to zvláště zdůrazňuje – se neustále rozrůstá to, co bychom mohli nazvat historickým smyslem.*). V této souvislosti se vyskytují i predikace, které určitým způsobem dokreslují modalitu hlavní výpovědi (př. *Dobré divadelní dílo, zdá se, může vzniknout jen tam...* – Rulíková, 1973, s. 52). Při použití spojovacího výrazu typu *jak, tak, pokud, aspoň tak, aspoň jak* vyjadřuje tato souvislost význam shody (př. *Tak cakavismus vznikl – jak to přesvědčivě prokázal M. Makali – působením benátských nářečí na nářečí charvátská.*) nebo omezení (př. *Na tebe, pokud vím, také brzy došlo.*). Parentetická výpověď v rámci celé výpovědi může poukazovat i na výrazovou stránku hlavního sdělení (př. *...aby na nich – jak říká J. Čapek – neulpěl...*) nebo může sloužit pro vyjádření opravy, zpřesnění (př. *Ale ONV je schopen – a také to dělá – zajistit mladým ty nejpříjemnější podmínky.*) Poslední je **typ vysvětlovací** (př. *Tyto znaky mají totiž znaky substantiv (mohou být rozvíjeny adjektivy), tak i příslovci (mohou být určovány jinými příslovci).* – Rulíková, 1973, s. 53).

U parentetických výpovědí vztahujících se **k následujícímu slovu** se vydělují dva typy. Jedná se o typ vyjadřující volnější obsahovou souvislost (př. *Autor v něm vytvořil dílo – používám výrazu jednoho sovětského prozaika – složitého realismu.*) a tzv. uvozovací

souvislost (př. *Setkala se s jeho němým a – o čemž už nepochybovala – obdivným pohledem.*
– Rulíková, 1973, s. 53).

2.3.3 Podle obsahové náplně

Na základě vlastního věcného obsahu parentetické výpovědi se rozlišují tři skupiny. První je skupina parentezí, jejichž sdělení je doplňující a vychází ze stejné tematické roviny jako základní výpověď. **Doplňující sdělení věcně obsahové** vykazuje několik podskupin, které se díky častosti užití ustálily. Jedná se o doplnění, které dále rozvíjí obsah hlavní výpovědi (př. *A další náhodou (takovými náhodami se projevuje smysl života) – byl té malé slavnosti přítomen náš dávný přítel.* – Mluvnice češtiny, 1987, s. 657), motivaci, příčinné zdůvodnění (př. *Tato izolovanost – slovo neinformovanost nevystihuje pravý stav věci – vážně poškozují naše zájmy...*), zpřesnění a vysvětlení (př. *My fair lady – tak se musical jmenuje – měla koncem roku premiéru v Hudebním divadle v Karlíně.*), omezení, nějaká ~~č~~ přípustka ke splnění obsahu hlavní výpovědi (př. *Teprve v minulých dnech ho poznali Pražané (byl to ovšem jen skrovný počet Pražanů) jako umělce.*), výpovědi vyjadřující průvodní okolnost (př. *Asi hodinu před nešporem tu neděli před sv. Václavem – byl svítivý příjemný den podzimní – vyšli z koleje Rejčkovy dva studenti...*), výpovědi s velmi volnou souvislostí asociační typu (př. *Zdálo se však, že její sestra – že mě to nenapadlo, že je to její sestra, pomyslí si – to ví, neboť vrhla na Bětuši krátký, vyčítavý pohled.* – Rulíková, 1973, s. 75) a výpovědi s průvodním charakterem subjektivizujícím (př. *Plán učiva – a to velmi dobře přijali posluchači – byl rozmnožen.* – Rulíková, 1973, s. 76). Obsahová doplnění a vysvětlení jsou obvykle vložena bez syntaktického začlenění. V odborném stylu jde především o vysvětlení výrazu, udání časové okolnosti a nebo bibliografické údaje.

Druhou skupinou jsou parenteze spadající do tzv. jiné tematické roviny. Autor jimi vkládá do základní výpovědi svůj postoj k obsahu či výrazovým prostředkům nebo jejich pomocí vyjadřuje zřetel k adresátovi popřípadě textu. V odborné literatuře se tyto autorovy vsuvky nazývají **autorské komentující poznámky**. Vzhledem k intenzitě využití těchto poznámek se ustálily druhy, některé konstrukční typy a došlo i k jejich automatizaci a frazeologizaci. Za základní se považují tři druhy autorských komentujících poznámek. Za prvé jsou to **poznámky postojové** vyjadřující postoj autora k vlastnímu obsahu sdělení. Ty se mohou buď týkat modalit sdělení, dokreslují modální postoj autora ke sdělení, zda si

je jistý nebo jestli uvedené sdělení považuje za hodnověrné apod., řadí se sem i uvedení pramene sdělení. Užívají se výrazy typu: *domníváme se, zdá se, jak je vidět z..., jak říká..., jak dokázal..., jak po letech vzpomíná...* apod. (př. *Vždyť, jak říká pisatel uvedeného článku, okrádáním veřejné dopravy jsme poškození všichni.*). Dále tyto komentující poznámky vyjadřují **hodnocení sdělení**, a to buď přímo (př. *Právě proto, že zvyk je leckdy skutečně železnou košilí, jak správně říkáme, najdou se lidé, kteří...* – Čechová, 1997, s. 221), nebo nepřímo (př. *S otcovskou něhou – a v tom se projevoval i jeho patriotismus – pečoval o naše.* – Rulíková, 1973, s. 79). Může se jednat o hodnocení vzhledem k novosti, častosti, obvyklosti, ale i o charakteristiku sdělení jako zvyku. Dále autorovy poznámky vyjadřují **citovou reakci a hodnocení sdělení** (př. *Jedno z pražských divadel se vrátilo k divadelní hře, na kterou – jak jen je to možné – jsme sami jaksi zapomněli.* – Mluvnice češtiny, 1987, 677). Jako druhý typ se uvádí **poznámky stylizační**, které adresátovi napomáhají k lepší orientaci v textu tzv. orientující a dále poznámky, které se týkají způsobu vyjádření (př. *To je – prostě řečeno – i výzva k překladatelské samostatné tvořivosti.* – Mluvnice češtiny, 1987, s. 677) a poznámky zabarvující projev expresivně (př. *Avšak – ruku na srdce – dá to ještě hodně práce.* – Mluvnice češtiny, 1987, s. 678). Třetím případem jsou **kontaktní poznámky**, tedy různé odbočky zaměřené na adresáta, obsahující omluvu, zdůraznění informace obsažené ve výpovědi nebo omluvy, dovolávání (př. *A teď – jestli dovolíte – několik poznámek k jednotlivým případům.* – Mluvnice češtiny, 1987, s. 678).

Třetí skupinou, která se vyhranila v oblasti obsahové náplně, jsou volně vložené **výpovědi uvozující sdělení hlavní výpovědi**. Buď se jedná o uvození přímé řeči, které vypovídá o situaci promluvového aktu, například o kom se mluví, kdy a kde se daná záležitost odehrála, s jakými postoji. Vyjadřuje i to, jak se autor k dané výpovědi staví (např. *řekl s radostí, nahlas, s naprostou jistotou apod.*). Nebo uvození jiného obsahového sdělení s charakterem referujícím, kdy se využívá sloves myšlení, vědění, cítění, vnímání a vyjadřuje se modální postoj (př. *Život, soudil, potřebuje trochu té strakatosti a dětinskosti, nebo by se nakonec člověk zadusil.* – Rulíková, 1973, s. 88). Pokud jsou výše uvedená slovesa v první osobě singuláru, nabývá sdělení komentujícího charakteru (např. *soudím, tvrdím apod.*) Dále zde je dodatečně připojené obsahové uvození, které je připojeno především spojkami *to, což, jak, tak* (př. *A problém je – tak to říkával jejich učitel – co si s ním vůbec počneme.* – Rulíková, 1973, s. 89).

2.3.4 Podle umístění

Parentetické výpovědi se do základního sdělení vkládají v podstatě na stejném principu jako výpovědi syntakticky začleněné. Někdy je jejich umístění striktně určené věcnou souvislostí, to pak vložená výpověď buď předchází, nebo následuje slovu, ke kterému se vztahuje, jindy, u výpovědi vztahujících se k celé výpovědi, je umístění volitelné. Speciálním případem je intenzí typ spojení, při kterém je výpověď obsahově doplňovaná vložená do celku obsahově doplňujícího (př. *Tentokrát, řekla maminka, nikam nepůjdeš.* – Rulíková, 1973, s. 90). Na rozdíl od vedlejších vět vložených, může být parenthese umístěna před slovo nebo slovní spojení, ke kterému se vztahuje.

Z hlediska umístění se uvádějí tři typy parentezí. Je to buď výpověď umístěná za slovo, nebo výpovědní část, ke které se vztahuje – tzv. typ dodatkový, nebo tzv. předsunutý typ, kdy je parenthese umístěna před slovo nebo výpovědní část, se kterou obsahově souvisí. Dále se uvádí typ průvodní, který se týká parentezí vztahujících se k celé výpovědi.

Pokud se parenthese vztahuje k předcházejícímu slovu, je zpravidla umístěná přímo za dané slovo (př. *Avšak přibývá mluvčích a pisatelů – soudím, že už jich je značná většina – kteří užívají vět s „kdežto“ na druhém místě.*), výjimka nastává, pokud je dané slovo determinováno, pak je parenthese umístěná za slovem determinujícím (př. *Ostatně již dnes v tzv. „dobových filmech“, at' našich, tak cizích (je zajímavé, že onen termín „dobový“ je zde sémanticky zužován na období fin de siècle), lze pozorovat estetické vyžívání se právě v těch zvláštních neřestech...*). V některých případech, zejména se stylizačním záměrem, je parenthese vložena ne na předěl, ale do promluvového celku (př. *Vzpomeňte si na postavu M. Kališe ze Skleněného vrchu; jde o postavu (v díle žije pouze v retrospektivě) revolucionáře s bohatým citovým životem.* – Rulíková, 1973, s. 92). Parenthese vztahující se k následujícímu slovu nebo části je ve většině případů umístěna bezprostředně před dané slovo (př. *Hálek se stylizoval prostě do pózy člověka..., nepřítel vší oficiálnosti, vší stylizace nebo, jak se vyjadřovala Hálkova doba, vší škrobenosti.*). Parenthese související s celou výpovědí se vkládá do předělu mezi jádrem a východiskem výpovědi do blízkosti slovesa. Vyjadřuje buď průvodnost (př. *Nesměřuje takový apel k autorově hře (zůstávám přísně v oblasti mravní) k obrodě společenského ideálu?*) nebo vztah k predikaci a jádru (př. *Senoseč, jak známo, je doba bouřek.* – Rulíková, 1973, s. 93). Zřídka se parenthese předsouvá před celou výpověď, přesněji za spojovací výraz (př. *I když – a jako ženu mne to trojnásob*

mrzí – patříím už víc k tomu dospělému světu než ke světu zelené mladosti, mělo by nás zajímat, čím ji tak dráždíme.), a to ke zdůraznění sdělení. V rozsáhlejších větných celcích ojediněle dochází k opakování části, na kterou parenthese navazuje (př. *Skončila občanská válka, v sovětském Rusku byl hospodářský rozvrat, bída, velká bída, a přesto Lenin v této době (zdálo by se, že nebyl čas na nějakou historii, hrabání se v archívech a v minulosti, práce bylo až nad hlavu), a přesto Lenin v této době cítil velikou potřebu učebnice dějin bolševické strany.* – Rulíková, 1973, s. 94). Ve větším výpovědním celku je parenthese vždy vložena mezi dvěma výpověďmi, nejčastěji jako dodatek (př. *Tenkrát jsem se domníval – dobře se pamatuji – že herci vidí okolní svět po svém.* – Rulíková, 1973, s. 95).

3 Vybraná periodika

Má praktická část vychází z analýzy současných českých periodik, kterými jsou kulturní týdeník A2, časopis Respekt, a zpravodajský deník Mladá fronta Dnes.

Všechna tato periodika se často označují tradičně přívlastkem seriózní, Mladá fronta je dokonce nejčtenější a největší prodávaná tiskovina v České republice. Zároveň se od sebe excerpovaná periodika výrazně liší. Bývalý týdeník, dnes aktuálně čtrnáctideník, A2 je zaměřený na kulturu a tematicky se snaží obsáhnout všechna její odvětví. Nachází se v něm převážně analytické slohové útvary, zejména pak recenze, posudky a kritiky. Nechybí ani editorial, tedy úvodní slovo redaktorky týdeníku, či strana věnovaná oznámením, tzv. kulturním tipům, informující o událostech ze všech odvětví kultury. Velký prostor dostávají i tzv. minirecenze, tedy aktuální přehled nových knih, DVD, CD nebo výstav a představení.

V Mladé frontě Dnes převažují útvary zpravodajského žánru, zejména zpráva, rozšířená zpráva a publicistický referát. Tento poslední případ se vyskytuje především v rubrice „TÉMA DNES“, ve které se čtenář dozvídá o zvoleném tématu více či méně komplexní informace. Rozbor vychází pouze z části společné pro všechny regiony, a nezahrnuje tedy texty speciálně určené jednotlivým oblastem.

V časopisu Respekt se především vyskytují útvary žánru zpravodajského – úvodní zpráva v rubrice „krátce“, publicistický referát, i oznámení v rubrice „kultura“. Z analytických žánrů se v něm objevují útvary jako editorial, glosa, novinářský posudek, ale i recenze knih, filmů, hudebních nahrávek, výstav apod. Nedílnou součástí jsou i útvary z beletristických žánrů, a to hlavně črty či publicistické reportáže v rubrice „Téma“, která představují nejrozsáhlejší texty v celém periodiku.

Do výzkumu nezařazují texty z pera čtenářů (např. „Došlo“ v A2, „Dopisy“ a ankety v Respektu, otázky, názory a další), rozhovory, různé shrnující rubriky („Ovšem“, „Odjinud“ a „Zkrátka“ v A2, „Minulý týden“ v Respektu apod.) a překlady z cizích jazyků (v Respektu článek z časopisu The Economist a různé příležitostné články či rozhovory). Samozřejmě vynechávám i uveřejněné ukázky z umělecké literatury v kulturním týdeníku A2 (úryvky z prózy a poezii). Nezapojuji ani inzerci v Mladé frontě napodobující styl a formu novinového článku, vynechávám i cestopisné reportáže či črty inklinující k uměleckému stylu.

4 Analýza parentetického materiálu

Už z informací uvedených v teoretické části, vycházejících především z práce Blaženy Rulíkové (1973) a Vladimíra Šmilauera (1966), se dají vyvodit četné odlišnosti, které vyplývají ze specifčnosti charakteristických rysů vsuvky v publicistickém stylu. Výše zmíněné práce jsou svým výzkumem zaměřeny převážně na umělecký styl a využití parenteze v próze. Narozdíl od publicistiky v umělecké literatuře (próze) se parentetických výpovědí využívá zejména k prolínání roviny vypravěče s rovinami postav a dále také k uvozování přímé řeči, což s sebou nese další literární specifika. K prolínání těchto rovin nedochází z pochopitelných důvodů v publicistice téměř vůbec. Ojediněle tomu tak je v případech, kdy daný slohový útvar směřuje právě do stylu uměleckého, což ale nebylo tématem mé studie.

Přímá řeč je naopak v současné publicistice zastoupena bohatě, v některých útvarech zpravodajského žánru tvoří přímá řeč a uvozovací věty dokonce celý text. Neuplatňuje se v ní však princip vsouvání do samotné promluvy, ale spíše předsunutí uvozovací věty nebo její doplnění za promluvu, které je častější, jak jsem zjistila i na základě materiálu.

Dále bylo pravděpodobné, že se v současné publicistice nebudou v rámci parenteze vyskytovat výrazy sloužící jako omluva za tabuizovaný výraz, označené jako *zvláštní případy* (o nebožtících, o ďáblu, o katastrofě apod.), kterým Vladimír Šmilauer (1966) věnuje značnou pozornost, ale už B. Rulíková (1973) je zmiňuje pouze okrajově. Objevují se významově pokleslé přímo hodnotící výrazy jako *bohudík* a *bohužel*.

Z materiálu nasbíraného ze současných publicistických textů je patrné, které typy parentezí se v publicistických textech objevují často, které méně a které ojediněle nebo vůbec. Stejně jako v teoretické části i zde jsem se při dělení a charakteristice jednotlivých typů parentezí držela systému B. Rulíkové (1973), která vyděluje typy podle obsahové souvislosti, způsobu připojení, obsahové náplně a umístění.

V materiálu se objevují i případy, které splňují většinu uvedených kritérií pro možné označení *parenteze*, ale ne všechna. I těmto jevům se ve své práci věnuji.

4.1 Dělení podle obsahové souvislosti:

4.1.1 Různé aspekty souvisící s obsahovou souvislostí

Na základě obsahové souvislosti se uvádí několik aspektů, podle kterých se dají parentetické výpovědi charakterizovat, a parenteze vyskytující se v současných publicistických textech všechny tyto aspekty obsáhnou. Nacházíme parenteze související jak s jedním slovem (př. *To, že jsou lidé (a to i ti velmi bohatí) hamižní, že se chovají jako stádo, že světem vládne nedostatek svobodného, nezávislého a kritického myšlení a selský rozum hyne na úbytě, že jsou lidé schopni naletět lecjakým podvodníkům – to člověka nakonec tolik nezaskočí., Fotografie (ty přinesl deník Šíp, který o případu jako první informoval) jsou však přesvědčivé.*), tak s celou výpovědí (př. *Byla to dobrodružka, žila bez muže a dětí – říkalo se o ní, že ráda pije a občas se prodává, ale já jsem z toho nevěřil ani slovo – chodila z domu do domu a za jídlo, za láhev alkoholu a občas za trochu peněz zpívala., Ve svérázném výkladu dějin pokračoval (citujeme podle verze projevu uveřejněné na stránkách Autonomních nacionalistů, i s chybou v přičestí minulém): „Všechny velké ideály o novém lepším a spravedlivějším světě vykrváceli v americké občanské válce!*).

Dále se objevují parenteze vztahující se k předcházejícímu výrazu (př. *Ač profesionální a mimořádně výkonný politik (na dobré plody jeho práce narazí v Praze snad každý), nevzdal se svých snů., Svět se musel vyrovnat s existencí termomukleární zbraně (říká se jí také vodíková bomba) a brzy se začalo zdát, že i tento druhý způsob uvolňování energie hmoty rychle najde mírové využití.*), ale i parenteze vztahující se k výrazu následujícímu (př. *Současně si – zčásti ze sociální pomoci – platil studium na Německém literárním institutu, kde si osvojil základy psaní., Ten nejhorší organizovaný zločin je spojen s bílými límečky a peníze, ukradené zejména při státních zakázkách, jsou propírány přes – k tomu účelu zřízené – běžné poradenské nebo reklamní firmy.)* nebo k celé přerušené výpovědi (př. *Byla to dobrodružka, žila bez muže a dětí – říkalo se o ní, že ráda pije a občas se prodává, ale já jsem z toho nevěřil ani slovo – chodila z domu do domu a za jídlo, za láhev alkoholu a občas za trochu peněz zpívala., Ve svérázném výkladu dějin pokračoval (citujeme podle verze projevu uveřejněné na stránkách Autonomních nacionalistů, i s chybou v přičestí minulém): „Všechny velké ideály o novém lepším a spravedlivějším světě vykrváceli v americké občanské válce!*).

Vyskytují se i parenteze souvisící jak s obsahovou stránkou základního sdělení (př. *Systémové změny bývalého náměstka, mladého talenta Davida Gladiše, sice liberalizovaly ambasadám rozpočty (peníze již nemají přidělovány na jednotlivě schvalované kulturní akce), ale původní výdaje na kulturu se rozplynuly v celkových výdajích.*), tak parenteze vypovídající o způsobu vyjádření či použitém výrazu (př. *Když se nedávno zeptali zástupce ředitele světové Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) Alexandera Millera, zda „tiché tsunami“, jak se říká potravinové krizi, už dostoupilo vrcholu, odpověděl: „Jsme teprve na začátku.“, Jenže pouhý popis „světa podle Freuda“ (jak zněl název Sternovy rubriky na Pubwebu blahé paměti) pro něj ve skutečnosti představuje to, před čím on sám varuje mnohé jiné – regres, setrvání v dětství.*).

Často také dochází k využití parentetické výpovědi jako způsobu porovnání sdělení z hlavní výpovědi s jinou skutečností, která významově nenáleží do hlavní promluvové linie (př. *Sebevraždy bilanční, kdy člověk odchází, neboť jeho život už nemá takovou cenu, aby byl žit, nechává cudně stranou a můžeme tušit, že tyhle sebevraždy – na rozdíl od sebevražd v psychóze – mu opravdu nevoní., Smrtelnému zranění na místě podlehl, stejně jako druhý řidič kamionu, jedenapadesátiletý Litevec.*). Co se týče intenzity obsahové souvislosti, převládají parenteze spjaté těsněji, navazující na sdělení hlavní výpovědi. Objevují se ale i vložené výpovědi související volně (př. *Režisér Krzysztof Krauze (jeho aktuální snímek Náměstí spasitele se letos chystá do naší distribuce) se zaměřuje především na závěrečné období Nikiforova života a pochopitelně i tvorby., Důraz na přemýšlení o způsobu prezentace grafického designu (výstava připravená Petrem Bil'akem pro Bienále Brno 2006 se jmenovala Grafický design v bílé krychli) je pak samozřejmostí, která jaksi zevnitř naplňuje někdejší zadání otců-zakladatelů.*).

4.1.2 Jednotlivé typy vydělené na základě obsahové souvislosti

Z hlediska obsahové souvislosti převládají v současné publicistice parentetické výpovědi vztahující se k předcházejícímu slovu před těmi, které mají souvislost se slovem následujícím nebo souvislosti k celé základní výpovědi. I když i tyto jevy jsou v materiálu zastoupeny.

4.1.2.1 Parenthese vztahující se k předcházejícímu slovu

Velká část parentezí, které navazují na předcházející slovo, má charakter myšlenkové asociace, jedná se o tzv. asociační typ. Takovéto parentetické výpovědi jsou využívány k rozvíjení výrazu na základě velmi volné obsahové souvislosti, k jeho upřesnění, dokreslení či specifikaci (př. *Ministerstvo dopravy (řídil je tehdy sociální demokrat Jaromír Schling) přišlo se speciálním zákonem o vyvlastnění pozemků, na nichž má dráha stát., A to je právě to, proti čemu Václav Klaus dlouhodobě (naposledy svou úspěšnou knihou **Modrá, nikoli zelená planeta**) konzistentně vystupuje., Zvláště zajímavá jsou hesla o novější historii Nizozemska (v prvním eséji autor lituje, že se od něho Belgie roku 1830 odtrhla), zejména o období nacistické okupace a jeho morálních dilematech.*). Dále se do této podskupiny řadí parentetické výpovědi bez spojovacího výrazu, které se týkají spíše užitého výrazu nebo slovního spojení, vysvětlují jej a zdůvodňují jeho užití (př. *Byla to snaha o normalizaci poměrů (slovo **normální a standardní** patřilo k obhlíbeným slůvkům předsedy ODS), jejíž součástí byla i normalizace institucionální a politická, a tedy normalizace zákonem., Kritérium obsahové jednoty – soudě dle programu s převahou inscenací politického divadla – řídí mezinárodní divadelní festival Dialog v polské Vratislavi., Zákon by měl být podstatně zmírněn (nejde o kosmetické úpravy), ale k tomu nemají politici odvahy., Film o ženách, které si „to“ – rozuměj stávající politické a sociální nastavení české společnosti – už nechťejí nechat líbit a vstoupily do politiky, fakticky byl sondou do myšlení členek a sympatizantek předloni založené Strany Rovnost Šancí, za niž Chytilová vloni kandidovala ve volbách do Sněmovny.*).

Vedle tzv. asocičního typu se objevují parenthese s obsahovou souvislostí těsnější, které mohou být formálně přetvořeny na vedlejší větu přívlastkovou, tzv. souvislost přívlastkového typu (př. *Uvedení filmu od belgické renesanční osobnosti Andrého Delvauxe (vystudoval germanistiku, právo, hudební skladbu a hru na klavír) je událostí., V pozadí za pilným tvořením (občas poháněným příslibem ústavních cigaret výměnou za text) lze vyčíst mimovolné gesto úsměvně zkormoucené rezignace, větší než život a všechny krásy světa., Ta koalice, která tu dnes je (a už po volbách byla jediná možná), tu mohla být od léta.*). Takovýto typ se vyskytuje spíše ve větách jednoduchých nebo nesložitých souvětích, kdy vloženost determinujícího sdělení podtrhuje jeho jakoby druhořadost, odsouvá

význam tohoto sdělení na vedlejší / druhotnou linii. V některých případech i umožňuje, aby se neopakovaly časté spojovací výrazy *který* a *jenž*.

Podobně jako souvislost přívlastkového typu i souvislost apozičního typu má tu vlastnost, že vloženou výpověď lze transformovat do syntakticky začleněného útvaru, v tomto případě do přístavku. Jedná se o dodatečné vysvětlení ke slovu s predikací vyjadřující totožnost. V dnešních publicistických textech se vyskytují dva typy, a to apoziční souvislost zařadující (př. *Poezie Semjona Chanina (vlastním jménem Alexandr Zapol, nar. 1970), již jsem si vyvolila mezi tvorbou seskupení, je v podstatě marná rehabilitace vestibulárních poruch.*) a vysvětlující (př. *Povstalečtí zapatisté se věnují správě pěti caracoles (venkovských území, která se jim podařilo krátkým bojem a dlouhým nátlakem vyvzdorovat na vládě) a aktivitám vůči hlavním otázkám mexické politiky zdánlivě mimoběžným., Jsou tu taky Heuriger (to slovo znamená „letošní“: myslí se tím jak víno, tak lokál), třeba v Grinzingu, kde je v každém domku vinný šenk.*). Apoziční charakter mohou mít i nevětné parentetické výpovědi (př. *Zítřejí, v první den volna, by teploty přes den neměly překročit 18 stupňů Celsia. O tom v dnešní zfeminizované společnosti – ženám tolerující vše a mužům nic – není pochyb.*).

4.1.2.2 Parenteze vztahující se k celé základní výpovědi

Druhou skupinou, která se vyděluje na základě obsahové souvislosti, jsou parentetické výpovědi vztahující se k celé základní výpovědi. Podle míry intenzity této obsahové souvislosti se objevují obdobné skupiny jako u parentetických výpovědí vztahujících se k předcházejícímu slovu. Buď se může jednat o obsahovou souvislost volnou, nebo souvislost těsnější, kde je možnost hypotaktického nebo parataktického vyjádření vložené výpovědi. V těchto případech to jsou vložené výpovědi příslovečného typu, uvozovacího podmětového a předmětového typu nebo s obsahovou souvislostí vysvětlovací.

V současných publicistických textech se parentetické výpovědi s volnou obsahovou souvislostí vyskytují poměrně zřídka. Pomocí tohoto typu se zapojuje do základní výpovědi sdělení z jiné tematické roviny. Vyskytují se především jako poznámky k obsahu hlavní výpovědi, ale i ke způsobu vyjádření. (př. *Lze předpokládat, že kdyby se veřejné mínění postupem doby zvrtilo ve prospěch radaru (připomeňme Karla Čapka: „Je jenom jeden druh mínění, které je ještě horší, nesmyslnější, chatrnější a neslušnější než vlastní mínění; a to je*

veřejné mínění...“ a připojme ještě adjektivum „vrtkavější“), přispěchal by Lavrov a jistě i čeští komunisté s „proamerickou a protiruskou manipulací občanů“.).

Druhou skupinou jsou vložené výpovědi vyjadřující vztah různých okolností základního sdělení, kdy je obsahová souvislost užší. Jedná se o souvislost příslovečného typu, kdy se vložena výpověď může vyjádřit hypotakticky větou vedlejší příčinnou nebo paratakticky s poměrem důvodovým nebo vysvětlovacím (př. *Na případu Bernarda Madoffa překvapí dvě věci: jeho proporce (ztratilo se padesát miliard dolarů) a katastrofální selhání auditorů.*). Nebo popřípadě jinou větou vedlejší příslovečnou, například časovou (př. *Německý architekt dům před válkou (ještě předtím, než uprchl před nacisty do Ameriky a stal se světově uznávaným) postavil pro elitní brněnskou dvojici Gretu a Fritze Tugendhatovy. Rodina mocného židovského průmyslníka v ní žila jen osm let (než musela i ona z Česka uprchnout).*).

Dalším takovýmto typem, kdy je možné vloženu výpověď transformovat na větu vedlejší, je případ s obsahovou souvislostí podmětového a předmětového typu (př. *Dá se samozřejmě vysílat ve společné digitální síti s televizemi, což Rádio Wave dělá od samého začátku, ale kolik lidí si ladí rádio přes televizi? – Radio Wave už od samého začátku dělá, že vysílá ve společné digitální síti s televizemi, ale... Nemáme se bát příliš, neboť – a to je paradox globální ekonomiky – úzkost z budoucnosti je stejně smrtící jako bezbřehý optimismus.*). Kdy sdělení obsažené v parentezi by bylo obsahem hlavní věty (př. *Paradoxem globální ekonomiky je, že se nemáme příliš bát, neboť úzkost z budoucnosti je stejně smrtící jako bezbřehý optimismus.*).

V obou těchto případech, jak podmětového, tak předmětového typu, je podstatou tzv. *uvozovací souvislost*. K tomuto jevu dochází hlavně v podřadném souvětí obsahovém, kdy hlavní věta uvozuje sdělení obsažené ve větě vedlejší. Vložena výpověď obsahuje sloveso, které vyžaduje obsahové doplnění celou základní výpovědí. V takovýchto případech se speciálně vyskytují tzv. *uvozovací slovesa* (slovesa mluvení, vědění, myšlení, vnímání a cítění) nebo sponově jmenné predikace (*je vidět, je známo...*). Zde jsou jednotlivé podtypy určovány typem predikace. V rámci uvozovací souvislosti se rozlišují dva typy, a to *souvislost těsná*, kdy se jedná o skutečné obsahové doplnění hlavního sdělení (př. *Barbarské je, upřesňuji tedy, neznat míru, nemít ohledy a nevěřit ničemu, co neváží aspoň metrák.*) a *volnější*, kdy jde v podstatě o prostředek těsnějšího sepětí dvou poměrně samostatných výpovědí (př. *Řádově jde nyní zhruba o stovku žijících sportovců (nárok by neměli dědici),*

například slavná atletka Dana Zátopková, gymnastka Věra Čáslavská či skokan na lyžích Jiří Raška.). V dnešních publicistických textech se poměrně často vyskytují typy predikací týkající se modální stránky sdělení (př. *I po všech ostatních stránkách fungují – zdá se – bezchybně.*).

V souvislosti se zvoleným spojovacím výrazem se dále dají rozlišovat jednotlivé typy s významovým rozdílem shody nebo omezení. Využívají se k tomu spojovací „uvozovací“ výrazy: *jak, tak, pokud, aspoň tak, aspoň jak* (př. *Nicméně čtenář Respektu, **jak doufám**, je člověk odolný proti telecímu optimismu, neboť věří v sílu poznání jakkoli zneklidňujícího.*). Takovéto vložené výpovědi komentují výrazovou stránku hlavního sdělení (př. *Děti ve školách jsou ne snad mučeny, **jak psal jasnozřivě Ladislav Klíma**, ale strašeny a souženy výčitkami svědomí.*) nebo například oprav či zpřesnění (př. *Když si ničeho nevšimly (či všimnout nechtěly) čtyři největší a nejrenomovanější auditorské firmy? I výtvarné umění mělo (a má) své tvůrce, kteří ve svém oboru vyrábějí to, co si lidé vždycky rádi znovu prohlédnou, aniž by je to nějak znejistilo či zaskočilo. Zdá se, že byl – a snad stále je – upřímně přesvědčen, že protivirové léky jsou toxické.*).

Jako poslední typ s obsahovou souvislostí s celou výpovědí se vyskytují vložené výpovědi sloužící k vysvětlení sdělení hlavní výpovědi. Jedná se o tzv. **apozici** (př. *Začalo to stížností jednoho klienta, že má spoustu dat o zákaznících, kteří vstoupí do jeho obchodu a něco si koupí (což je každý čtvrtý), ale neví skoro nic o převažujícím zbytku, který odešel s prázdnou. Člověk by čekal, že tam poběží nějaké porno z produkce Snoop dog (i to je součástí rapové hry), ale jde o hudební stan pod patronátem a přísným dohledem značky cigaret Petra. Podobný plán – nedávat některým žadatelům o podporu do rukou hotovost – má i ministerstvo práce a sociálních věcí. Jednak oficiálovitě rakouskouherský s knírem a evikrem, druhak zarudlý kulatý švejkovský s úšklebkem – **jedinou to zbraní raba** – na masitých rtech.). V publicistických textech je ale více využívána normální forma apozice.*

4.1.2.3 Parenteze vztahující se k následujícímu slovu

U parentetické výpovědi vztahující se k následujícímu slovu se vyskytují oba uváděné typy, a to vložená výpověď s obsahovou souvislostí volnou (př., *Ten nejhorší organizovaný zločin je spojen s bílými límečky a peníze, ukradené zejména při státních zakázkách, jsou propírány přes – k tomu účelu zřízené – běžné poradenské nebo reklamní firmy.*) a výpověď

se souvislostí uvozovací (př. *Domácí zvířata byla často souzena (a popravena) za vraždu, napadení a – což je obzvlášť bizarní – za „bestiální chování“.*).

4.2 Způsob připojení parentetických výpovědí

Obsahová souvislost mezi parentetickou a základní výpovědí je naznačena formálními prostředky, tedy způsobem připojení vložených výpovědí. V současných textech se vyskytují všechny tři typy, uváděné B. Rulíkovou (1973) (navazování, intenční typ spojení a volná determinace). Nejčastěji se ale objevuje navazování, což úzce souvisí s nejvíce užívaným typem parenteze, a to autorskými komentujícími poznámkami.

4.2.1 Navazování

U navazování se využívají tzv. *navazovací prostředky*, jedná se tedy o lexikální způsob, kde se využívá navazovací slovo. Tyto prostředky nám ukazují, k čemu se vložená výpověď vztahuje, zda ke slovu nebo celé výpovědi, k obsahové stránce nebo ke způsobu vyjádření apod. Díky navazovacím prostředkům se rozlišuje i to, zda vložená výpověď vypovídá o totožném, podobném nebo jinak souvisejícím sdělení. Toto navazování se vyjadřuje například zopakováním slova, užitím jiného plnovýznamového výrazu nebo zastoupením slova, na které se navazuje, osobním zájmenem. Dále k tomuto účelu slouží i odkazovací výrazy jako zájmena a zájmenná příslovce ukazovací (*ten, ta, tehdy, přitom, tak* apod.) nebo vztažná varianta odkazovacích zájmenných slov (*což, jak* místo *to, tak*).

Jako při dělení parentetických výpovědí podle obsahové souvislosti i zde využíváme rozdělení podle toho, k čemu se daná výpověď vztahuje, a až poté je rozřadíme k jednotlivým možným způsobům připojení. První takový vyskytující se případ je navazování parentetických výpovědí vztahujících se k předcházejícímu slovu. Objevují se především parenteze týkající se výrazové stránky výpovědi (př. *Tak se třeba vyskytl případ, kdy mediální analytička (to je správný název její role coby odbornice), která mluvila v televizním rozhovoru o generickém maskulinu v češtině, byla v titulku „zarámována“ jako feministka. Jsou tu taky Heuriger (to slovo znamená „letošní“: myslí se tím jak víno, tak lokál), třeba v Grinzingu, kde je v každém domku vinný šenk. Většina odborníků se totiž shoduje na tom, že hlavní příčinou krize je „posedlost deregulací“ trhu posledních dvaceti let (tak to nazval*

bývalý ministr Robert Reich) a nezodpovědnost vrcholných manažerů, kteří po krachu mohou odejít se „zlatým padákem“ několika desítek milionů dolarů.

Dále se navazování vyskytuje u parentetických výpovědí vztahujících se k celé výpovědi. Zde k navazování dochází zejména nahrazením slov zájmeny (*Fotografie (ty přinesl deník Šíp, který o případu jako první informoval) jsou však přesvědčivé. Význam těch mužů a žen není v počtu (koneckonců je jich jen pár stovek), ale v tom, co symbolizují.*). Podstatou takového navazování je odkazování, které probíhá za užití odkazovacích zájmen nebo zájmenných příslovcí. Ta mohou vyjadřovat i významové vztahy mezi parentetickou a základní výpovědí. Podle souvislosti, kterou naznačují, se vydělují různé typy odkazovacích slov. Tyto parenthese vyjadřující průvodnost nebo současnost například pomocí výrazů *tehdy, přitom* nebo i hovorovým *to* se vyskytují ojediněle, častěji už nacházíme výraz *stále* (př. *Zdá se, že byl – a snad stále je – upřímně přesvědčen, že protivirové léky jsou toxické.*). Objevují se i parenthese poukazující na situaci projevu a naznačující průvodnost (př. *Ruský ministr zahraničí a jeho místní příznivci nejspíš přehlédli, že naše vláda je ustavena demokraticky, že poslanci byli demokraticky zvoleni, že kupříkladu hejtmani vzešli také z voleb a ne carským „ukazem“ jako nějací gubernátoři, a zejména – abychom neopustili téma – že debata o základně nabývá širokého veřejného prostoru.*). Dále se vyskytují typy odkazující na základní výpověď jako na obsahové vyjádření podmětu nebo předmětu parentetické výpovědi. V tomto případě se jako spojovací výraz nejčastěji využívá *což* (př. *První číslo třetího ročníku A2 (což je laskavá optická pravda; A2 vychází od října 2005) věnujeme mj. vztahu jazyka a moci totalitní či po totalitě šilhající. Pro čtenáře-mladšího mládežníka (což je pravděpodobná cílová skupina) jsou srozumitelné.*). Časté jsou i parentetické výpovědi, které determinují základní sdělení vyjádřením shody (*tak, jak*: př. *V jeho obci nevlastní elektrárny soukromá firma, jak je to dnes běžné jinde, ale elektrárny jsou přímo majetkem obce. Většina odborníků se totiž shoduje na tom, že hlavní příčinou krize je „posedlost deregulací“ trhu posledních dvaceti let (tak to nazval bývalý ministr Robert Reich) a nezodpovědnost vrcholných manažerů, kteří po krachu mohou odejít se „zlatým padákem“ několika desítek milionů dolarů*), ale i vyjádřením omezení (*aspoň tak, aspoň jak*: př. *Byli jste někdy během jednoho dne dopoledne „cizincem“ (aspoň tak tady s větším či menším odstupem říkáte lidem, kteří k vám přišli z jiné země) a odpoledne už občanem České republiky? Právě odpromoval na Emory University a zdálo se, že má před sebou slibnou kariéru – aspoň tak to viděli jeho ambiciózní rodiče. Nicméně čtenář Respektu, jak*

doufám, je člověk odolný proti telecímu optimismu, neboť věří v sílu poznání jakkoli zneklidňujícího.)

Odkazy vyjádřené substantivy, kdy *to* je nahrazeno slovním spojením, např. *tato skutečnost, tento poznatek*, se v materiálu téměř nevyskytují. Naopak případy bez navazovacího slova jsou poměrně časté. Jsou to buď parentetické výpovědi s volnější významovou souvislostí, nebo těsnější, např. vysvětlovací, důvodovou (př. *Na případu Bernarda Madoffa překvapí dvě věci: jeho proporce (ztratilo se padesát miliard dolarů) a katastrofální selhání auditorů.*).

Někdy je možné dosadit odkazovací výraz, jako například *přitom, tehdy, zde* (př. *Přizvaný psycholog prohlásil, že atentáčníci (připomínám, že se jednalo o náboženské fanatiky) jsou lidé z rozvrácených rodin. A než se sešla „zejma se zejména“ (předpokládejme, že tak to říká Krakonoš), tak se z téhle místní kuriozity stal sběratelský artikl.*). Nebo se také objevují případy, kde je vynechané uvozovací *to* (př. *Barbarské je, upřesňuji tedy, neznat míru, nemít ohledy a nevěřit ničemu, co neváží aspoň metrůk.*).

4.2.1.1 Nejčastější prostředky odkazování

V této souvislosti uvádí B. Rulíková nejčastější prostředky sloužící k odkazování. Patří mezi ně odkazovací zájmeno **to**, které v parentezi vyjadřuje podmět nebo předmět (př. *Obávám se (to není šotek), že Barack Obama záhy pochopí, že musí brát výlevy evropské lásky s velkou rezervou., Ne proto, že je vinen (to nemusí být pravda), ani proto, že jej policie obvinila (to může být jen finta chobotnice), nýbrž proto, že není jako politik schopný veřejně a suverénně těmto policejním útokům čelit – jasnými odpověďmi, srozumitelnými rodinnými financemi., Obličeje se sice všelijak ksichtí, ale Trautenberg a Anče, a to už vůbec nemluvím o krtečkovi, dělají milostnější kukuče., Fotografie (ty přinesl deník Šíp, který o případu jako první informoval) jsou však přesvědčivé.*). V těchto případech je hlavní funkcí tohoto zájmena odkazovat na základní výpověď jako na obsahovou náplň podmětu a předmětu. *To* se vyskytuje i jako prostředek k dodatkovému vyjádření tzv. uvozovací souvislosti mezi výpověďmi (př. *Jisté je, a události posledních dnů to jenom potvrzují, že žijeme ve světě, který se mění před očima., Jednou tak třeba – to už vrtulníkem, který později přibral do svého leteckého parku – podnikl záchranný let k dívce, která v horské chatě onemocněla tetanem a hrozilo, že do rána zemře.*).

Zájmeno *to* se dále využívá k vyjádření těsnějšího zapojení nějakého dalšího doplnění na základě podmětové nebo předmětové souvislosti (př. *V Améryho knize dostává prostor hlas této oběti, a to velmi působivě, od úvodního truchlení nad mrtvou ženou přes třestění vzpomínek až po fortissimo závěrečné obžaloby., Aleš Řebíček má sice handicap přes čtyřicet, a to je rozdíl mnoha tříd, ale mimo hřiště je to nerozděluje.*).

Dalším, a v současné době často užívaným prostředkem, je uvozovací výraz **což**, který se vyskytuje u dvou výpovědí volnějšího charakteru, dodatečně spjatých. Autor tak vyjadřuje především hodnocení hlavního sdělení (př. *Hlídá nás totiž přes 42 tisíc státních policistů (což je nejvíce policistů na počet obyvatel v Evropě), přes sedm tisíc strážníků městské a obecní policie, tisíce příslušníků tajných služeb (přesná čísla jsou utajována) a přes padesát tisíc příslušníků soukromých bezpečnostních agentur.*).

Což se také využívá k dodatkovému uvozovacímu připojení výpovědi k samostatně pojatému obsahovému sdělení (př. *Kvalitní analýza organizovaného zločinu a jeho prorůstání do státní správy – což detektivové sami popisují v úvodu jako jeho nejnebezpečnější tvář – se úplně pomijí. Pro čtenáře-mladšího mládežníka (což je pravděpodobná cílová skupina) jsou srozumitelné. Kdyby vývoj na Novém Zélandu probíhal nerušeně – což se díky lidmi přivezeným savcům nestane – došlo by podle Attenborougha zřejmě k návratu do původního stavu a potomci novozélandských netopýřů by vypadali opět jako jejich dávní předkové.*).

Spojení s *což* je plynulejší a těsnější než s *to*, připomíná hypotaxi, také podtrhuje druhořadost sdělení.

Nejfrekventovanějším uvozovacím prostředkem je zájmenné příslovce **jak**, které se využívá především k vyjádření významového vztahu, a to prostřednictvím shody (př. *Jestliže v první půli devadesátých let kritizoval snahu o kontrolu televize, v jejich druhé polovině pokládal za důležité především upozornit na to, že (jak se píše v první, v Salonu vydané verzi eseje Postmodernismus) „Nova je také vrchnost“. Děti ve školách jsou ne snad mučeny, jak psal jasnozřivě Ladislav Klíma, ale strašeny a souženy výčitkami svědomí.*).

Zájmenným příslovcem *jak* se připojují parenteze obsahující sloveso, které se týká modální stránky základní výpovědi (*jak jsem přesvědčen, jak jsem zjistil, jak je mi známo*). Ovšem toto vyjádření modální stránky se v první osobě (ať už singuláru, nebo plurálu) vyskytuje zřídka (př. *Nicméně čtenář Respektu, jak doufám, je člověk odolný proti telecímu optimismu, neboť věří v sílu poznání jakkoli zneklidňujícího. Finanční systém, tento mozek ekonomiky, se nám minulý týden hroutil před očima do chaosu, jinak řečeno ďábelským*

tempem v něm rostla entropie, **a jak víme**, nárůst entropie je ve vesmíru nevratný a končí jeho tepelnou smrtí. Ale i „starým“ českým pravopisem, neboť s povrhu dolů, **jak jsme se to učili**, a též překladem Zdenky Psůtkové s obraty jako „řeka bez úmlku šuměla“ či „plnovodná Visla se zástupem rákosí na březích“.). Zájmené příslovce *jak* se objevuje i ve spojení se slovesy mluvení (*jak jsem již řekl, jak to výslovně prohlásil*). V takovýchto případech pak parentetická výpověď odkazuje na modální stránku hlavního sdělení a současně komentuje užitý výraz (př. *Všichni se akce účastnili už poněkolikáté, a jak řekl Ruml, snad naposledy. Pokud opravdu dodrží slovo, pak se možná dozvíme, proč bývalí zpravodajci – jak tvrdí BIS – vyrábějí na zakázku kompromitující dokumenty a zda je kdysi dokonce vyráběli na politickou objednávku ještě jako pracovníci tajných služeb. Zveřejňovat informace o činnosti StB neboli, jak se říká, poznávat minulost je nutné a správné. A britský princ Charles prohlásil, že sní o světě bez restaurací McDonald's, což, předpovězme, se mu nevyplní, neboť (jak mu nemilosrdně vzkázal mluvčí společnosti) s hamburgerem byl přistižen i jeho syn princ Harry. Jenže, jak praví jedno staré klíše, „bezpečnost je nedělitelná“: může ji zajistit jen bezchybně fungující, a tedy plně vládnoucí moc.*). Vyskytují se i parenteze s jinými slovesy, například *být, stát se, učinit*, která vyjadřují hodnocení obvyklosti, častosti a jiné hodnotící charakteristiky související s modalitou hlavní výpovědi (*jak to tak bývá, jak se stalo nejednou, jak je zvykem*) (př. *Zatímco Laura Bushová bude mít zvláštní program (jak je to obvyklé při podobných návštěvách), její manžel se sejde s prezidentem Václavem Klausem, premiérem Mirkem Topolánkem a předsedou nejsilnější opoziční strany Jiřím Paroubkem., V jeho obci nevlastní elektrárny soukromá firma, jak je to dnes běžné jinde, ale elektrárny jsou přímo majetkem obce.*).

Parentetické výpovědi se slovesy volního postoje subjektu – s přáním, příkazem, očekáváním (*jak jsem si přál, jak se dalo očekávat*) se ale v mém nasbíraném materiálu nevyskytují.

Pravidelně se ale vyskytují ustálené polopredikativní konstrukce vyjadřující modalitu hlavního sdělení bez odkazovacího zájmena *to*. Jedná se o jednočlenné věty s významem nějakého obecně známého jevu. Tyto výpovědi navozují dojem, že je sdělení tak jasné a důvěryhodné, že není ani potřeba ho dokládat nějakým důkazem či uvedením pramene. Navíc je patrný odstup autora užitím právě věty jednočlenné, bez autorovy účasti (př. *Fotografie čínských sportovců, tabulky s přehledy o počtu medailí získaných reprezentanty jednotlivých zemí (nejvíc zlatých patří, jak známo, čínským borecům) i tematické seriály k jednotlivým*

událostem her nás nenechají na pochybách, co zajímá⁹ ne-li všechny čínské občany, tak jistě všechny čínské novináře. Tato obhajoba, **jak vidno**, není příliš přesvědčivá: když se nedalo psát jinak, pořád se ještě nemuselo psát vůbec.

Spíše než *tak*, popř. *aspoň tak* se vyskytuje spojení *tak jako*, které stejně jako zájmené příslovce *jak* vyjadřuje významový vztah shody (př. *Rozhodování o kresbě na obálku je důkazem, že Pavlův humor – tak jako v té Clarkově povídce – je nástrojem pro zkoumání naší povahy. Čekal jsem, tak jako možná mnozí jiní, kdy se k této vlně politické agrese a netolerance vyjádříte. Nejspíš měl prostě vsugerovaný názor – tak jako celá česká společnost – že psychiatrie je jen pro „nevypočitatelné blázny“.*).

U parentetických výpovědí vztahujících se k následujícímu slovu se nejčastěji využívá odkazování, kterým se uvozuje obsahové doplnění, a to především zájmenými příslovci *což*, *jak* (př. *Zdá se, že Quodlibet není založen na nějakých záměrných a přísných klasifikačních pravidlech, ale, jak naznačuje název, spíše na osobním naladění básníka, který hledá často v klišovitých stereotypech jejich archetypální jádro. Navíc – a to je možná nejdůležitější z předností pod čarou – by Condi udělala republikánskou dvojici atraktivní, neokoukanou, nečekanou, a tím mediálně zajímavou. Zpráva hned na první straně upozorňuje, že nástrojem organizovaného zločinu nejsou jen vydírání, zastrašování nebo vraždy, jako to bylo obvyklé v devadesátých letech, ale – a to je mnohem nebezpečnější, říká dokument – teď i korupce vlivných osob, případně jejich diskreditace nebo praní špinavých peněz prostřednictvím zdánlivě legálních firem. Ten nejhorší organizovaný zločin je spojen s bílými límečky a peníze, ukradené zejména při státních zakázkách, jsou propírány přes – k tomu účelu zřízené – běžné poradenské nebo reklamní firmy. Nemáme se bát příliš, neboť – a to je paradox globální ekonomiky – úzkost z budoucnosti je stejně smrtící jako bezbřehý optimismus.*).

4.2.2 Intenční typ připojení

Druhým využívaným způsobem připojení parentetických výpovědí je tzv. *intenční typ*. Ten se u B. Rulíkové uvádí především v souvislosti s přímou řečí, a to konkrétně v parentezích se slovesy mluvení, ale i jinými uvozovacími slovesy. O parenteze se jedná v případě, je-li tato uvozovací výpověď vložena do přímé řeči. Vzhledem k charakteru publicistického stylu se

však v této souvislosti nevyskytuje. Nedochozí zde k nutnosti prolínání roviny vypravěče s rovinou postav, a tak veškerá přímá řeč, a té je hlavně v útvarech zpravodajského žánru hodně, je uvozena z větší části dodatečně (př. „*Proč bych se měl zpovídat, podle jakého klíče vybírám ministry,*“ **říká premiér Topolánek, otázkami na Viamont, privatizace nebo řád se odmítá zabývat. „*O Řebíčkově ani privatizacích nic nevím,*“ **doplňuje obraz bezpečnostní expert ČSSD František Bublan, „*Čím flexibilnější je pracovní právo, tím nižší je nezaměstnanost,*“ **prohlásil ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas (ODS).**).****

Naopak intenční typ spojení bez uvozoací souvislosti se u parentetických výpovědí vztahujících se ke slovu objevuje v současných publicistických textech často (př. *Ale to způsobilo, že se v chodbičce tvořila fronta a revolucionáři byli před věčně obsazeným záchodem vystaveni – Lenin to nazval decentně – značnému nepohodlí.*).

Nejčastěji se vyskytují parentetické výpovědi tvořené ustálenými obraty bez vztahu k hlavní predikaci (př. *Nicméně tento názor je – mírně řečeno – naivní. Co se jim, zjednodušeně řečeno, líbí. Jenže zábava může být také velmi vážná věc, přesněji řečeno vážný problém.*).

Intenční typ spojení parenteze s hlavní výpovědí umožňuje i vyjádření modality. Vztahuje se ke slovu nebo slovnímu spojení (př. *Zatímco ale americká verze počítá s jistou neměnnou autoritou, kterou konání rozhněvaných propůjčuje zákon (a tedy řád, jenž věcem dává pevný rámec), ruští porotci se ocitají ve spleti animozit, absurdních epizod a dogmat, z nichž, zdá se, není cesta ven. I po všech ostatních stránkách fungují – zdá se – bezchybně.*).

Tyto výpovědi se dají vyjádřit i jako věty vedlejší subjektové, kdy v prvním případě parentetická výpověď je věta hlavní a základní výpověď je větou vedlejší (př. *Zdá se, že po všech ostatních stránkách fungují bezchybně.*).

4.2.3 Volná determinace

Třetím typem připojení parentetických výpovědí je tzv. *volná determinace*. Tento typ připojení, jak uvádí B. Rulíková, souvisí se způsobem vyjádření (základní typy) a s platností sdělení (tzv. typy přechodné). V obou případech se především vyskytují determinace podmínkové, důvodové a přípustkové. U přechodných typů, kdy je determinována platnost sdělení, se musí obsah vložené výpovědi vztahovat k vyjádření nebo postupu sdělení, aby se

nejednalo o závislost. Tyto typy se často týkají modalit hlavního sdělení, a to především v případech, kdy je součástí vložené výpovědi sloveso s oslabeným významem. Ve spojení s *-li* se nevyskytují slovesa jako *pamatují si, uvážíme* apod. Z toho patrně vyplývá, že vždy rozvíjí pouze obsah sdělení hlavní výpovědi, tedy že se nevyskytují parenteze determinující způsob vyjádření hlavního sdělení.

4.2.3.1 Nejběžnější druhy volné determinace

V současných textech se vyskytují především různé autorské poznámky uvozující opravu, vyjadřující rozpaky nad užitím výrazu, omluva výrazu apod. Velmi často se objevují zkrácené participiální konstrukce, jako například *stručně řečeno, s použitím termínu* (př. *Po roce 1989 si všichni nejvíce stěžovali na to, že české společnosti chybí demokratická kontinuita, bez níž není možná žádná kultivace, vnitřní růst kvality života, řečeno jazykem dnešní politické fráze. Ústavní převrat byl v tomto případě posvěcen ústavním soudem, který se rozhodl, že zde není od toho, aby – řečeno převrácenými slovy Bible – zákon naplnil, ale aby jej změnil. Citlivost k mnohosti – s autorem řečeno – „verzí světa“ není jen obranou před ignorancí a černobílým myšlením.*).

Podmínkové konstrukce pro uvedení příkladu, jako například *mám-li uvést...*, se nevyskytují. Při uvádění příkladů se využívá klasická forma výčtu (jak uzavřeného, tak neuzavřeného), kdy je často využíváno uvozovacího spojení *na příklad, jako třeba, jako například* a jiné (př. *Tedy instituci, kterou v roce 1998 na popud OSN zformovalo mezinárodní společenství, aby po vzoru poválečného norimberského tribunálu řešila nejtěžší zločiny světa (od genocidy až po agresi vůči jinému státu), jejichž pachatelé zůstávají v domovských státech bez trestu., Vydát je do jejich rodných diktátorských zemí (jde například o čínské etické Ujgury nebo Libyjce a Alžírany) Amerika nemůže, protože tam by čekala bez soudu jistá smrt., A předpokládám, že většina Čechů, snad s výjimkou hrstky neonacistů, by v Česku také nechtěla sochy vojáků wehrmachtu.*).

Podmínkových konstrukcí parentetických výpovědí se tedy téměř (vůbec) nevyužívá.

Ani ustálené poznámky, týkající se modalit hlavního sdělení (*nemýlím-li se, jestli mě paměť neklame, pamatují-li se dobře*) se v nasbíraném materiálu téměř nevyskytují. Celkově je velmi malé množství parentetických výpovědí uvedeno v první osobě singuláru[†] ale i plurálu. Výpovědi tím nabývají jakéhosi neosobního charakteru – odosobněného.

Podmínkových konstrukcí se využívá spíše v těsné obsahové souvislosti, kdy je uváděna podmínka nutná k tomu, aby se mohlo uskutečnit tvrzení z hlavní výpovědi (př. *Do budoucna se dá očekávat, že tamilští separatisté – podaří-li se jejich vůdcům přežít – se soustředí na vedení gerilové války, budou podnikat bleskové výpady z tajných základen v džungli či vystupňují teroristické útoky ve srílanských městech. Přesto (naplní-li se předpovědi) ubude vody v řekách, přibude škůdců a některé plodiny bude třeba geneticky upravovat, aby přežily. Pouze potvrzuje domněnku, že soutěž byla uspěchaná a – potvrdí-li se nejhorší domněnky – pak i předpojatá..*). Dále se takovýchto konstrukcí využívá pro zintenzivnění *Nejen proto, že každých pár set (ne-li tisíc) nových pracovních míst se teď hodí víc než kdykoliv předtím, ale také proto, že jedním z klíčových argumentů VW je, že Slovensko od ledna přechází na euro.*

Pomocí podmínkové konstrukce může autor vyjádřit svůj postoj ke sdělení (př. *Když se v Evropě něco významného v minulém století dělo, Češi byli prostě vždy nějak při tom, byl' zpravidla spíše jako objekt – ne-li přímo obět' – než subjekt dějin.*).

Také se využívají spojky *protože, neboť* pro vyjádření příčiny nebo důvodu. Působí jako zkrácené vyjádření, zdůvodnění, proč se o něčem mluví, proč bylo užito určitého výrazu apod. (př. *V pasáži o feminismu autor spíše než k psychosomatické odkazuje k (evoluční) psychologii, když uvádí, že práce autorů vyvrací „mnohé z feministických postulátů (...): sexuální obtěžování podle nich není známkou sexistické agrese (protože muži mají ve zvyku chovat se agresivně i jeden ke druhému), blondýnky mají evoluční výhodu nad ostatními ženami (...).*

Jeho historizace a periodizace předpokládá, že jsme už mimo postmodernismus, neboť jak říká filosof Fredric Jameson, postmodernismus je epocha, která odmítá pojem epochy, a proto je i její periodizace věc, pro kterou uvnitř samotného postmodernismu není místo.).

Spojka *pokud* se využívá pro vyjádření omezení, popř. zřetele, a zároveň se takto uvozené parenteze týkají modalitý základní výpovědi. V textech se ale neobjevují často (př. *Možná že Medveděv bude tolerantnější než Putin už proto, že má zcela jiný původ, a pokud víme, není tak zamírákovaný.*).

Pro vyjádření připustky se celkem pravidelně vedle spojky *i když* užívají i *jakkoliv, přestože* a *byť* (př. *Kromě krádeží celých aut podle předběžných policejních statistik klesl i počet krádeží věcí z automobilů – i když nikterak znatelně – z 51 tisíc na 48 tisíc případů. Podle soudních statistik dostane muž za stejný zločin v průměru třikrát delší trest, v 95 procentech případů přijde rozvodem o dítě a mnohdy i o majetek (i když o rozvod žádá*

čtyřikrát více žen), z celkového objemu sociálních dávek dostávají muži méně než 10 procent, některé zákony je přímo diskriminují (odchod do důchodu, vězeňství), nemají na své straně obdobu vládních i nevládních ženských organizací s rozpočtem desítek milionů ročně, nechrání je zákony o domácím násilí... Hrozba zpomalení investic souvisí i s fenoménem čistě českým - tedy s obrovským (i když nyní mírně korigovaným) posílením kurzu koruny. Hromadná doprava – jakkoliv ekologická a výhodná – nikdy tu osobní a privátní zcela nenahradí. Formánek přitom původně – přestože není členem žádné politické strany – pracoval v barvách ČSSD.).

4.3 Typy parentetických výpovědí vydělené na základě charakteristiky obsahové náplně:

Třetím určujícím aspektem je obsahová náplň parentetických výpovědí, podle které se tyto výpovědi dělí do tří základních skupin. Vlastní obsahová náplň souvisí s některými konstrukčními zvláštnostmi. Vsuvky patřící do stejné tematické roviny a vsuvky patřící do odlišné tematické roviny, než je rovina sdělení věcně obsahového.

4.3.1 Doplnující sdělení věcně obsahové

V současných textech se vyskytuje i doplňující sdělení věcně obsahové, které vyjadřuje další doplnění a rozvíjení obsahu (př. *O hudební dramaturgii tento „mediální odborník“ nedokáže napsat do svých hodnocení asi vůbec nic, zjevně se jen snaží přežít hudební blok (maximálně za pomoci encyklopedie napíše, že píseň Gott ist ein Popstar je prý „nábožensky kontroverzní“ – viz audiozáznam 8. veřejné schůze v roce 2008), aby se mohl pustit do kritiky slovesných částí. Jednou tak třeba – to už vrtulníkem, který později přibral do svého leteckého parku – podnikl záchranný let k dívce, která v horské chatě onemocněla tetanem a hrozilo, že do rána zemře. Člověk by čekal, že tam poběží nějaké porno z produkce Snoop doga (i to je součástí rapové hry), ale jde o hudební stan pod patronátem a přísným dohledem značky cigaret Petra.).*

Do této skupiny se řadí i výpovědi, které doplňují sdělení základní výpovědi o informace nezbytné k zařazení daného výrazu, ke kterému se vztahují. Jsou to syntakticky nezačleněné výpovědi, uváděné primárně jako charakteristický rys pro odborný styl. Jedná se

jak o bibliografické údaje (př. *U Pavla Albieriho a Vojtěšky Baldassari Plumlovské by měl být uveden odkaz na Vladimíra Forsta, editora Lexikonu české literatury 1 (FORST, 1985), odkud jsou data evidentně čerpána.*), tak o bližší určení místa, času konané / proklamované akce či události (př. *Pro návštěvníky Prahy máme tři. Za první svěží ranní demonstraci proti kulturní politice, magistrátu (24. 4. v 8.30 na Mariánském náměstí), za druhé veletrh Svět knihy (Výstaviště 24.–27. 4.), kde se v případě zájmu setkáte s redaktory A2 na stánku L808, a v pátek náš list s festivalem Stimul pořádá koncert Amona Tobina v Arše.*), tak o odkaz na jiný text, kde dochází k elipse predikátu – jde o nepredikativní konstrukce, díky kterým dochází ke kondenzaci textu. Vedle takto zredukovaných sdělení se vyskytují i predikativní konstrukce, které vyjadřují v podstatě to samé, jsou do základní výpovědi vkládány za stejným účelem, a to informovat adresáta o možnosti dohledání dalších informací k danému textu (př. *O skvělých filmech, které do ČR přivázejí dramaturgové festivalu Karlovy Vary, píšeme často a rádi (v tomto čísle na s. 12). Po brožurce s esejem Jeana-Philippe Toussainta o Zidanově hlavičce (č. 52–53/2006) a desce Radioeustica s pěti ukázkami radioartu (č. 20/2007) nabídneme soubor nových českých minudramat.*).

Často se objevují i vsuvky, které mají zařadující charakter. Blíže určují osoby (př. *S pokračováním ředitelů „rebelských“ divadel se evidentně nepočítá, Daniele Šálkové (Divadlo v Dlouhé) a Doubravce Svobodové (Divadlo Na zábradlí) přišel dopis, v němž se s nimi ředitel pražského Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu Jan Kněžínek loučí, přeje jim „v dalším pracovním a osobním životě mnoho úspěchů“ a nesmyslně vyžaduje zpracování předávacího protokolu dva měsíce po skončení jejich úvazku., Hudebně-výchovný projekt Slyšet jinak vznikl v roce 2001 z iniciativy skladatele Víta Zouhara a pedagoga Jaromíra Synka (PF UP Olomouc) v návaznosti na obdobný rakouský projekt Seppa Gründlera Klangnetze.*), nebo použité výrazy, a to uvedením konkrétního příkladu (př. *V létě se ovšem hraje už i v regulérních divadelních prostorách, a to hlavně nenáročná (Divadlo v Celetné) až bulvární (Bez zábradlí) činohra.*).

Podobně by se do této skupiny mohlo řadit i uvedení věku nebo biografických údajů osoby, o které daný text pojednává (př. *Osmadvacetiletý kulturista, který jel z mistrovství republiky, ani jeho trenér (34) nepřežili.*).

Nejčastější jsou případy, kdy je za jménem osoby vložena informace o její příslušnosti k té či oné politické straně (př. *Ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil (ODS) chystá zákon, který by tresty za užívání marihuany snížil.*). Takováto informace se vkládá bezprostředně za jméno,

a tudíž může dojít i ke koncovému řešení, což znamená, že se sdělení v závorce či za pomlčkou objeví na konci základní výpovědi (př. „Každý rok jsou to léky až za 10 miliard korun.“ řekl MF DNES ministr zdravotnictví Tomáš Julínek (**ODS**)). Vyskytují se různé formy uvedení tohoto zařazení. Buď je uvedena pouhá zkratka politické strany (př. *Pověřeným generálním ředitelem Národní knihovny je tak už dva týdny Pavel Hazuka jeho tehdejší předseda Ondřej Liška (SZ)*), nebo je strana vypsána celým názvem (př. *Proti je Jaromír Štětina (za Stranu zelených). Ministerstvo školství včera dokončilo program, kvůli kterému musela odstoupit ministryně Dana Kuchtová (Strana zelených)*). Možné je i uvedení této politické příslušnosti pro dva i více osobností naráz (př. *Nejlépe z dotazování vyšli hejtman Jihočeského kraje Jan Zahradník, moravskoslezský hejtman Evžen Tošenovský a Ivan Kosatík z Olomouckého kraje (všichni tři ODS). 31 000 lidí požaduje odvolání radního M. Richtera a předsedy Výboru pro kulturu a volný čas O. Pechy (oba ODS)*).

Vedle takového doplnění obsahu základní výpovědi se parentetickou výpovědí vyjadřuje i motivace a příčinné zdůvodnění (př. *Byla to snaha o normalizaci poměrů (slovo normální a standardní patřilo k oblíbeným slůvkům předsedy ODS), jejíž součástí byla i normalizace institucionální a politická, a tedy normalizace zákonem. Kritérium obsahové jednoty – soudě dle programu s převahou inscenací politického divadla – řídí mezinárodní divadelní festival Dialog v polské Vratislavi*), dále také zpřesnění či vysvětlení obsahu hlavního sdělení (př. *Když se nedávno zeptali zástupce ředitele světové Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) Alexandera Millera, zda „tiché tsunami“, jak se říká potravinové krizi, už dostoupilo vrchole, odpověděl: „Jsme teprve na začátku.“ Jenže pouhý popis „světa podle Freuda“ (jak zněl název Sternovy rubriky na Pubwebu blahé paměti) pro něj ve skutečnosti představuje to, před čím on sám varuje mnohé jiné – regres, setrvání v dětství*). Obsah základní výpovědi je často doplněn i uvedením omezení a připustky (př. *Kromě krádeží celých aut podle předběžných policejních statistik klesl i počet krádeží věcí z automobilů – i když nikterak znatelně – z 51 tisíc na 48 tisíc případů*), jakkoliv *Hromadná doprava – jakkoliv ekologická a výhodná – nikdy tu osboní a privátní zcela nenahradí. Do budoucna se dá očekávat, že tamilští separatisté – podaří-li se jejich vůdcům přežít – se soustředí na vedení gerilové války, budou podnikat bleskové výpady z tajných základen v džungli či vystupňují teroristické útoky ve srílanských městech. Také dvě předchozí výbušná psaní totiž dorazila do firem, jejichž činnost souvisí, byť nepřímo, s výběrem pokut od hřešících automobilistů*).

Vyskytují se i výpovědi s velmi volnou, tzv. asociační souvislostí (př. *Režisér Krzysztof Krauze (jeho aktuální snímek **Náměstí spasitele se letos chystá do naší distribuce**) se zaměřuje především na závěrečné období Nikiforova života a pochopitelně i tvorby. Důraz na přemýšlení o způsobu prezentace grafického designu (výstava připravená Petrem Biřákem pro Bienále Brno 2006 se jmenovala **Grafický design v bílé krychli**) je pak samozřejmostí, která jaksí zevnitř naplňuje někdejší zadání otců-zakladatelů.*). Dále se také v dnešních publicistických textech objevují výpovědi s průvodním charakterem subjektivizujícím, které vyjadřují hodnocení hlavní výpovědi (př. *Zaujalo mě jedno „slovko“, jak hezky říká pan prezident, které vstoupilo do našeho jazyka tiše, po špičkách a asi je již ani nevnímáme v jeho původním významu. Pokud se prvním dějinám přezdívá „Janouškovy“, ty druhé budou – s trochou nadsázky – „Papouškovy“. Jako nějaký nahluhlý profesor, který si – nehledě na breptání studentů – vede svou.*).

4.3.2 Autorské komentující poznámky

Jako druhý a nejčastější typ parentetických výpovědí, které se vydělují na základě obsahové náplně, jsou autorské komentující poznámky k základnímu sdělení. Podle B. Rulíkové (1973) jde o nejvýraznější skupinu parentezí z tzv. jiné tematické roviny. Jsou to volně vložené výpovědi, kterými autor zapojuje do základního sdělení (hlavní promluvové linie) svůj postoj k obsahu základní výpovědi – modální, hodnotící, citový a zároveň dokresluje akt projevu se zřetelem k posluchači, k textu. Na základě charakteristiky jednotlivých parentezí se uvádí různé druhy komentujících poznámek, a to poznámky postojové, stylizační a kontaktové.

4.3.2.1 Autorské poznámky postojové

Jsou jimi autorské poznámky postojové. Za prvé se vyskytují takovéto poznámky týkající se modality, kdy mluvčí vyjadřuje nebo dokresluje modální postoj ke sdělení. K přímému vyjádření modality se využívá ustálených konstrukcí jako například *jak se domníváme, myslím, zdá se, jak mi připadá, jak jsem přesvědčen, jak doufám, jsem si jist, tvrdím, trvám* apod. (př. *Naopak Rakousko a Nizozemsko jsou proti, a jak se zdá, i Češi. Nieméně čtenář Respektu, jak doufám, je člověk odolný proti telecímu optimismu, neboť věří v sílu poznání*

jakkoli zneklidňujícího. I po všech ostatních stránkách fungují – **zdá se** – bezchybně.). Modalita hlavního sdělení se vyjadřuje i odkazem na zkušenosti autora nebo adresáta. I v tomto případě se užívají ustálené konstrukce, například *jak jsem si všimla, jak jsem zjistil, jak jsem se dozvěděl, jak se proslýchá, jak jsme si již ověřili, jak víme z..., jak je vidět z..., jak je patrné z..., jak se ukazuje, jak si můžete ověřit na..., jak jste si jistě všimli...* (př. *Pokud opravdu dodrží slovo, pak se možná dozvíme, proč bývalí zpravodajci – jak tvrdí BIS – vyrábějí na zakázku kompromitující dokumenty a zda je kdysi dokonce vyráběli na politickou objednávku ještě jako pracovníci tajných služeb. V Česku všichni rozumějí všemu: politice, fotbalu, a jak vidno, i protektorátní historii. Zimbabwe už zřejmě průkopnický ukazuje cestu k udržitelnému rozvoji, protože výroba elektřiny, jak známo, škodí životnímu prostředí.*). K dokreslení modalit dochází i přesnějším uvedením pramene sdělení, a to především pomocí ustálených konstrukcí *jak dokázal..., jak řekl kdo, jak dokresluje co, jak řečeno kde* apod. (př. *Děti ve školách jsou ne snad mučeny, jak psal jasnozřivě Ladislav Klíma, ale strašeny a souženy výčitkami svědomí. I zde by mohla pomoci zkušenost s registry svazků: nejen StB, jak tvrdí Petr Uhl, ale celé komunistické Československo byla přece zločinná organizace, a proto nic, co tenkrát vyšlo, nelze brát vážně. S jídlem roste chuť, praví staré přísloví, myšlené také jako kritika lidské hrabivosti.*).

Vedle autorských poznámek postojových týkajících se modalit se vyskytují i poznámky vyjadřující hodnocení. Mluví tak srovnává obsah sdělení s jinou skutečností, vyjadřuje se o jeho obvyklosti. Vyslovuje věcné hodnocení subjektivizující, které může být vyjádřené **přímo** (př. *Děti ve školách jsou ne snad mučeny, jak psal jasnozřivě Ladislav Klíma, ale strašeny a souženy výčitkami svědomí. A britský princ Charles prohlásil, že sní o světě bez restaurací McDonald's, což, předpovězme, se mu nevyplní, neboť (jak mu nemilosrdně vzkázal mluvčí společnosti) s hamburgrem byl přistižen i jeho syn princ Harry. Zaujalo mě jedno „slůvko“, jak hezky říká pan prezident, které vstoupilo do našeho jazyka tiše, po špičkách a asi je již ani nevnímáme v jeho původním významu.*). Velmi časté jsou i vsuvky, které k vyjádření hodnocení využívají lexikalizované výrazy typu *díkybohu* či *bohužel* (př. *Z toho vyplývá, že archetypální lidský strach z nepředvídatelného nebezpečí je na místě i dnes a vrací nás, díky bohu, do přirozeného světa uvědomělé nejistoty. Těch pět přebytečných řádek na straně 1 nás usvědčilo, že nikdo – a bohužel ani my – není dokonalý.*). K hodnocení se využívají i vsuvky, které vyjadřují možnost srovnání sdělení z hlavní výpovědi s jinou skutečností (př. *Sebevraždy bilanční, kdy člověk odchází, neboť jeho život už*

nemá takovou cenu, aby byl žit, nechává cudně stranou a můžeme tušit, že tyhle sebevraždy – na rozdíl od sebevražd v psychóze – mu opravdu nevoní. Smrtelnému zranění na místě podlehl, **stejně jako druhý řidič kamionu, jedenapadesátiletý Litevec. Masožravé zmutované ovce tu začnou napadat lidi a ti se, podobně jako po kousnutí vlkodlakem, proměňují v krvelačné mutanty v ovčím hávu.** Často se vsunutých výpovědí využívá k srovnání vzhledem k obvyklosti (př. *V jeho obci nevlastní elektrárny soukromá firma, jak je to dnes běžné jinde, ale elektrárny jsou přímo majetkem obce. Zatímco Laura Bushová bude mít zvláštní program (jak je to obvyklé při podobných návštěvách), její manžel se sejde s prezidentem Václavem Klausem, premiérem Mirkem Topolánkem a předsedou nejsilnější opoziční strany Jiřím Paroubkem. Antiamerikanismus :-(").*

4.3.2.2 Autorské poznámky stylizační

Jako druhý typ autorských komentujících poznámek se uvádí poznámky stylizační, které se v dnešních publicistických textech nejčastěji vztahují k způsobu vyjádření a k užitému výrazu. Zde se jedná zejména o případy uvedení autora užitého výrazu (př. *První oddíl se vydatně inspiruje cigánským (řeceno politicky nekorektně autorčinými slovy) folklorem.*), hodnocení užitého výrazu (př. *Vychází přitom z postupů svých předchůdců, byl jeho technika není, velmi zjednodušeně řečeno, vnitřním ztotožněním s postavou jako u Stanislavského či odstupem od ní jako u Brechta. Přehledně, čtivě a nijak mentorsky totiž kniha nabízí řadu podnětů pro moderní herectví – stručně řečeno – shrnuje a formuluje hereckou techniku dneška. Nicméně tento názor je – mírně řečeno – naivní.*) a uvedení opravy, jiného pojmenování (př. *Barbarské je, upřesňuji tedy, neznat míru, nemít ohledy a nevěřit ničemu, co neváží aspoň metrák. Politika vnímaná jako obnova přirozených vztahů tak není vlastně politikou, přesněji řečeno není politicky zpochybnitelná.*). Zřídka se vyskytují stylizační poznámky, které vyjadřují autorovu omluvu za užitý výraz (př. *Ukáže, zda za neláskou k Bushovi nebyl antiamerikanismus, jak se říkalo, ale prostý odpor k jeho politice. Potíž je v tom, že oba názory jsou, tak říkajíc, nekompatibilní.*).

Poznámky stylizační, které zabarvují projev expresivně, jako například *ruku na srdce, nu a co bych to zastíral...*, jak uvádí B. Rulíková (1973) se v současných textech vyskytují zřídka (př. *Protože nadšené ohlasy na vodu, která prošla filtrem firmy Aquel Bohemia, bratru za 40 tisíc, pocházejí jen z dopisů zákazníků, které si firma vyvěšuje na webové stránky.*).

4.3.2.3 Autorské poznámky kontaktové

Tzv. kontaktové poznámky, třetí typ autorských komentujících poznámek, se v nasbíraném materiálu nevyskytuje. Jedná se o přímé odbočky k posluchači, za účelem získat posluchačovu pozornost (*to víte sám, týká se často modální stránky sdělení*) nebo omluvit se za užitý výraz (*odpusťte, jestli dovolíte...*).

4.3.2.4 Ustálené typy konstrukcí autorských komentujících poznámek

Můžeme říct, že v současných publicistických textech se pravidelně užívají *ustálené typy konstrukcí*; uvedené v práci B. Rulíkové (1973). Jak píše, tyto konstrukce obsahují uvozovací slovesa mluvení, cítění, vnímání, myšlení, vědění, čímž je umožněno těsnější zapojení parentetické výpovědi.

Nejvíce se vyskytují ustálené konstrukce pro uvedení pramene – *jak* + sloveso mluvení/ sloveso předávání informace + *kdo/ co* – *jak řekl X, jak dokázal X, jak se ukázalo co...* (př. *Všichni se akce účastnili už poněkolkráté, a jak řekl Ruml, snad naposledy. Pokud opravdu dodrží slovo, pak se možná dozvíme, proč bývalí zpravodajci – jak tvrdí BIS – vyrábějí na zakázku kompromitující dokumenty a zda je kdysi dokonce vyráběli na politickou objednávku ještě jako pracovníci tajných služeb.*). Dále jsou to konstrukce vyjadřující modalitu sdělení – *jak* + sloveso vyjadřující modalitu přímo/ sloveso vědění, myšlení, vnímání, zjištění – *jak se domnívám, jak je vidět, jak jsem si ověřil, jak se pamatuji, jak je všeobecně známo...* (př. *Niméně čtenář Respektu, jak doufám, je člověk odolný proti telecímu optimismu, neboť věří v sílu poznání jakkoli zneklidňujícího.*).

Holé výpovědi zapojené na principech intenčního typu spojení slovesa vyjadřující modalitu, ale i slovesa vědění, myšlení, vnímání – *domnívám se, zdá se, myslím, vidíme, tuším, mám pocit...* (př. *I po všech ostatních stránkách fungují – zdá se – bezchybně.*). Velmi často se užívá ustálené konstrukce pro uvedení pramene užití výrazu – *jak říká X, řečeno slovy X, adverbální určení + řečeno - stručně řečeno, jedním slovem řečeno...* (př. *Lumetův pevně ukotvený svět západní společnosti se v Michalkovově verzi rázem roztříští do prostoru, v němž (slovy jednoho z porotců) je zákon mrtev, neboť v něm nezbylo nic lidského. Ústavní převrat byl v tomto případě posvěcen ústavním soudem, který se rozhodl, že zde není od toho, aby –*

řeceno převrácenými slovy Bible – zákon naplnil, ale aby jej změnil. Citlivost k mnohosti – s autorem řečeno – „verzí světa“ není jen obranou před ignorancí a černobílým myšlením.

Za poslední měsíc dostali Tygři osvobození tamilského Ílámu, jak si říkají separatisté snažící se vytvořit na severovýchodě ostrova vlastní stát. pořádně napráskáno.). Méně se ale vyskytují odkazy na postup projevu – jak již/ jak ještě + sloveso mluvení/ sloveso předávání informací – jak jsem již řekl, jak jsme již ukázali, jak ještě uvedeme...).

4.3.2.5 Tzv. ustálené obraty autorských komentujících poznámek

Ustálené obraty autorských komentujících poznámek, neboli ustálené vsuvky, jsou v publicistických textech časté. Vyskytují se jak větné, tak nevětné typy. V predikativních konstrukcích se objevují zejména slovesa mluvení, myšlení, vnímání, cítění s oslabeným významem a vyjadřující jistotní modalitu hlavní výpovědi. Patří sem i slovesa, která přímo vyjadřují určité subjektivizující poznámky ke sdělení – *myslím, zdá se, je vidět, jak je známo – spolu s domnívám se, tvrdím* pro vyjádření modalit, pro zdůraznění a upozornění – *říkám vám spolu s zdůrazňuji, upozorňuji nebo upřesňuji* (př. *Barbarské je, upřesňuji tedy, neznat míru, nemít ohledy a nevěřit ničemu, co neváží aspoň metrák.*).

Mezi ustálené vsuvky se řadí i neslovesné výrazy jako zkrácené ustálené větné poznámky, v nichž proběhla elipsa uvozovacího slovesa, jako například *zkrátka, konkrétně, mimochodem, popravdě, lépe, mezi námi* (př. *Některé verše sbírky, pravda, hraničí trochu zbytečně s košilatostí. Pro Američany přišel budiček už dříve, přesně 11. září 2001, když do manhattanských mrakodrapů narazila letadla řízená teroristy, ale autor Návratu historie patří k lidem, kteří nadějí, že s pádem železné opony vstoupilo lidstvo do zcela nové éry, nevěřili nikdy.*), adverbializované větné útvary vyjadřující modalitu, hodnocení se vyskytují ve formě plynulého zapojení do výpovědi (př. *Řada obětí si jistě zveřejnění svého jména nezaslouží, ale pak tu máte případy, kdy si mafíáni napojení na politiky vyřizují své účty.*), oddělené jakýmkoliv způsobem jsou minimálně., dále také spřežky (př. *Jenže František kupodivu našel mocnou podporu u jednoho z nejschopnějších, ale také nejzavilejších středověkých papežů: Inocence III. Tento klid naštěstí není univerzální. Ale aktuální zjištění ukazují, že ty české pravděpodobně míří stejným směrem.*) a lidové obraty (př. *Troufám si tvrdit, že oním nejsvětějším zájmem Ruské federace a prezidenta Medveděva, jakož i premiéra Putina, není nic méně nebezpečného než obnova ruského politického, vojenského a*

hospodářského vlivu všude tam, kde se jej - zaplat' Bůh - podařilo neutralizovat po pádu sovětského impéria.). Poslední případ se ale oproti ostatním ustáleným obrátům vyskytuje pouze ojediněle.

4.3.3 Uvození základního sdělení

Třetím typem vymezeným na základě obsahové náplně je uvození základního sdělení. Jedná se o volně vložené výpovědi uvozující nějaké sdělení, a to buď uvození k přímé řeči, nebo uvození k jinému obsahovému doplnění. První případ – uvození přímé řeči – , jak už bylo vedeno výše, se spíše nevyskytuje. Uvození k jinému obsahovému doplnění se objevuje poněkud častěji. Nejvíce se v této souvislosti užívá dodatečně připojeného obsahového uvození. U těchto typů je obsah parentetické výpovědi samostatným sdělením. Tato dodatečná obsahová doplnění jsou k hlavní výpovědi připojena na základě odkazování, kdy se využívají zejména výrazy jako *to, což, jak, tak* (př. *Můžeme říct, že premiér Mirek Topolánek ztrácí soudnost, jak to máme v podtitulu na obálce tohoto vydání, ale přesnější by bylo napsat, že pana premiéra postihla „ztráta skutečnosti“ (tento pojem používala s oblibou Hannah Arendtová, můj otec dal zase tato slova do titulu jedné své knížky).*).

4.4 Rozdělení parentetických výpovědí podle umístění

V současných publicistických textech se vyskytují všechny tři typy parentezí vydělené na základě místa vložení, které uvádí B. Rulíkovou (1973).

První případ je dodatkový typ, kdy se parentetická výpověď vztahuje k předcházejícímu slovu. Vyskytují se parenteze umístěné bezprostředně za slovo, kterého se týkají (př. *Ministerstvo dopravy (řídil je tehdy sociální demokrat Jaromír Schling) přišlo se speciálním zákonem o vyvlastnění pozemků, na nichž má dráha stát.*). V případě rozvíjení tohoto slova je parenteze, jak se uvádí, umístěna právě za slovo rozvíjející (př. *Byla to snaha o normalizaci poměrů (slovo normální a standardní patřilo k oblíbeným slůvkům předsedy ODS), jejíž součástí byla i normalizace institucionální a politická, a tedy normalizace zákonem.*). Tyto dva případy jsou v excerpovaném materiálu zastoupeny nejvíce. Dále, ale už ne tak často, se objevují případy, kdy je parenteze vložena těsně za slovo, ke kterému se vztahuje a tím dochází k přerušení plynulosti základního sdělení (př. *Taková rozhodnutí jsou*

v pořádku, z nich – na rozdíl od giertychovské netolerantnosti – strach jít nemusí., Cíl je ovšem (alespoň za předpokladu, že daný příjem pokryje hlavní životní náklady) podobný – zbavit lidstvo donucení k práci.). Vyskytují se taky případy, kdy je parenthese umístěna na předělu mezi jádrem a východiskem (př. *Za poslední měsíc dostali Tygři osvobození tamilského llámu, jak si říkají separatisté snažící se vytvořit na severovýchodě ostrova vlastní stát, pořádně napráskáno., Ministerstvo dopravy (řídil je tehdy sociální demokrat Jaromír Schling) přišlo se speciálním zákonem o vyvlastnění pozemků, na nichž má dráha stát.*).

Druhým uváděným typem jsou parenthese předsunuté (tzv. anticipovaný typ), které se vztahují ke slovu následujícímu. K tomuto jevu dochází ve srovnání s prvním případem méně. Je to způsobeno tím, že je zde možné riziko předbíhání myšlenek. I když v psaném textu je tato možnost mnohem nižší než při mluveném projevu. V této souvislosti jsou parenthese umísťované těsně před slovo, na které navazují (př. *Domácí zvířata byla často souzena (a popravena) za vraždu, napadení a – což je obzvlášť bizarní – za „bestiální chování“.*). Stejně jako u dodatkového typu, i zde je parenthese vložena před výraz determinující slovo, ke kterému se vztahuje (př. *Dauphin vydala letošního roku – do češtiny dosud nepřeložený – knižní esej Georgese Bernanose Velké hřbitovy v měsíčním svitu z roku 1938., Ten nejhorší organizovaný zločin je spojen s bílými límečky a peníze, ukradené zejména při státních zakázkách, jsou propírány přes – k tomu účelu zřízené – běžné poradenské nebo reklamní firmy.*).

Současně se samozřejmě vyskytují i parenthese vztahující se k celé základní výpovědi. Častější jsou parenthese vztahující se k predikaci a k jádru sdělení než tzv. průvodní. Jak uvádí B. Rulíková (1973) takovéto parenthese se vkládají do předělu mezi jádrem a východiskem, do blízkosti slovesa. Parenthese vyjadřující průvodnost se vyznačují především slovesem v přítomném čase a většinou v první osobě plurálu i singuláru (př. *Nicméně čtenář Respektu, jak doufám, je člověk odolný proti telecímu optimismu, neboť věří v sílu poznání jakkoli zneklidňujícího.*). Častější jsou parenthese vztahující se k predikaci a k jádru sdělení. Ty také souvisí s obsahovou stránkou, vztahují se k modalitě hlavního sdělení (př. *Odcházení, zdá se, jako komedie funguje. Mongolům, zdá se, jde také stále více o peníze, ale kdyby alespoň nezasypávali své rozlehlé travnaté stepi PET lahvemi a plastovými pytlíky!*).

Objevuje se také umístění na začátku výpovědi, kdy je parenthese umístěna pouze za spojovací výraz na začátku hlavního sdělení (př. *Přesto (naplní-li se předpovědi) ubude vody v řekách, přibude škůdců a některé plodiny bude třeba geneticky upravovat, aby přežily.*).

Parenteze umístěné v souvětí se pravidelně vyskytují mezi dvěma výpověďmi, (př. *Zvláště zajímavá jsou hesla o novější historii Nizozemska (v prvním eseji autor lituje, že se od něho Belgie roku 1830 odtrhla), zejména o období nacistické okupace a jeho morálních dilematech.*).

5 Parenteze nesplňující všechna kritéria – hraniční případy

Podle B. Rulíkové (1973) je parenteze charakterizována šesti hlavními rysy. Za prvé je to podmínka, že parenteze musí být vložena, asyntakticky připojená výpověď. Dále, že se základní výpovědi vykazují jistou míru obsahové souvislosti, a to buď s jedním slovem nebo s výpovědí celou. Parenteze je také pronášena specificky a v písemném projevu je graficky oddělena, především pomocí pomlček a závorek. Tato kritéria určují parentezi jako sdělení z vedlejší / druhotné promluvové linie. Vedle připojení bez syntaktického začlenění je důležitý i charakter vsunutí tematicky vedlejšího sdělení do základní výpovědi. V dnešním pojetí se klade zřetel na umístění a za parentetickou výpověď se považuje pouze výpověď intenponovaná. Jak uvádí B. Rulíková (1973) bez tohoto omezení by došlo k rozšíření pojmu parenteze i na výpovědi v antepozici a postpozici, což by vyžadovalo rozlišování parenteze vložené a parenteze připojené. S tím souvisí i další určující rys parenteze, a to přetínající charakter vložení, narušující plynulost hlavní výpovědi.

Tuto skutečnost zmiňují proto, že v současných publicistických textech, ať už zpravodajských, analytických nebo beletristických jsou věty jednoduché i složené bohatě doplňovány právě výpověďmi s obsahovou souvislostí různé intenzity, volně připojenými za základní sdělení.

Při řešení tohoto problému uvádí B. Rulíková různé přístupy ostatních, českých i zahraničních, lingvistů. Popisuje tak „parenteze koncové“ či „věty přivěšené“ charakterizované právě tím, že se jedná o výpovědi nezávislé na základním sdělení, k jehož koncové části jsou připojeny. Jako příklad pro takovýto útvar volně připojený za základní výpověď uvádí tento případ: *Naučil mě houbařit, že mně říkali, víte pane Randák, vy jste snad nejlepší evropskej mykolog (to je po latinsku člověk, který rozumí houbám)*. Dále také zmiňuje výpovědi z jiné tematické roviny – tzv. tematickou (promluvovou) výpověď, jejichž určujícím charakteristickým rysem je druhořadost sdělení, které vyjadřuje (*jak je vidět, krátce řečeno*), a ne charakter vložení jako u parenteze konstrukční, syntaktické. V těchto případech je přístup B. Rulíkové jasně dán – za směrodatný rys pro označení výpovědi jako parentetické považuje spolu s asyntaktickým připojením místo vložení, tedy vsunutí. Jistou víceznačnost pojmu ale nevylučuje, avšak za předpokladu vytvoření jiného termínu než *parenteze*: „Pokud jde o užívání termínu parenteze pro „výpověď připojenou bez syntaktického vztahu“, nepopíráme, že by bylo užitečné mít terminologické pojmenování pro zvláštní typ spojení

výpovědi, které není ani parataktické, ani hypotaktické, a že by bylo třeba nějak pojmenovat i výpověď takto připojenou, nezdá se nám však vhodné pro to užívat termínu, který se ustálil pro výpovědi vložené.“

S tímto problémem souvisí i další jazykové jevy. Jedná se zejména o apozici a výčet, tedy případy, při jejichž určování může dojít k nejasnostem a ani odlišení od parenteze není v jistých případech zřetelné.

Tak je tomu například u výčtu, kdy jsou jeho jednotlivé části spíše druhotným sdělením, doplněním k jasnosti obsahové náplně hlavní výpovědi. Taktéž u přístavek, které jsou připojené za základní výpověď a slouží víceméně k ujasnění předešlého sdělení tím, že je přeformulováno, řečeno jinými slovy. Oba jevy, jak výčet, tak přístavek, mohou nabývat v některých situacích charakteristických rysů dodatkového sdělení či sdělení z vedlejší promluvové linie. Zároveň se k jejich vyjádření využívá slovních spojení jako *jinými slovy*, *jinak řečeno*, *jiný příklad je* apod., dále se užívá i možnosti dodatečného připojení opravy již zmíněného výrazu nebo spojení, tzv. rektifikace. Zde jsou časté výrazy jako například *jinak řečeno*, *přesněji*, *ještě přesněji* apod., tedy spojení užívaná i pro uvedení parenteze.

Všechny uvedené případy působí v textech jako záměrně užitá aktualizační prostředky. Slouží k odlehčení syntaktické konstrukce, umožňují na daný výraz upozornit, přivést k němu adresátovu pozornost, kdy dochází k méně či více výraznému přerušování plynulosti hlavní myšlenky textu. V těchto případech je zásadní charakteristika parenteze jako výpovědi vložené, nikoli předsunuté nebo připojené, což umožňuje rozlišovat tyto uvedené jazykové jevy.

Současné publicistické texty jsou ale ve vysoké míře členěny. Plynulost hlavního sdělení je často přerušována různými dodatky a doplněními, které jsou graficky oddělovány, a to především pomlčkami, dvojtečkami a závorkami. Můžeme se setkat i s výpovědi, která využívá všechny tyto grafické znaky, a není to ojedinělé (př. *Dva z nich byli obviněni z napadení veřejného činitele – šestnáctiletý účastník a sedmadvacetiletý stoupenec hnutí hippies a nenásilí, který celou dobu nesl v obou rukou prapor (obviněn byl z házení předmětů; dodatečně bylo obvinění změněno: do některého z policistů prý strčil tyčí).*

Další obchody si účtují více za zboží umístěné v „zarážkách“ – tedy na začátcích a koncích uličky, které má být nejvíce vidět (ačkoli podle některých expertů všechno záleží na směru, jímž

lidé krouží po obchodu – a názory na to se rovněž liší). Užitím těchto grafických znamének oproti čárce či středníku tak dochází k výraznějšímu oddělení sdělení. Autor tak může na danou část upozornit (př. *Dívka jménem Winter Ave Zoli tu chodila do školy, čtyři roky se cvičila v thajském boxu s trenérem Petrem Macháčkem, jezdila na koni – a zkoušela hrát. Jedna porce z každé nemocnice putovala do veterinárního ústavu na testy, druhou dostali tři vybraní porotci, specialisté na jídlo – a také ministr zdravotnictví*), nebo ji naopak výrazným oddělením odsunout na vedlejší promluvovou linii (př. *V duchu takového pragmatického hodnocení situace pak Američané postupovali jak v následujících týdnech, tak i po invazi 21. srpna (pro Američany kvůli časovému posunu už 20. srpna)*). Druhá: *po listopadovém vítězství je inaugurován jako nejstarší americký prezident všech dob (starší byl jen Ronald Reagan, ale to až ve svém druhém období)*).

První pohled na značnou část článků, zpráv, reportáží, ale i krátkých útvarů, jako je například editorial, tak vzbuzuje dojem, že téměř každá věta daného textu je obohacena o nějaké vedlejší nebo lépe řečeno doplňující a zpřesňující sdělení. Umístění takovýchto doplnění a zpřesnění je různé. Přístavky jsou zpravidla umisťované bezprostředně za slovem, ke kterému se vztahují, výčty jsou spíše připojené až na konec celé výpovědi. Velmi často se ale objevují výpovědi v postpozici připojené volně k základní výpovědi. Jsou buď oddělené pomlčkou (př. *Loni v srpnu se objevila osm let pohřešovaná rakouská dívka Natascha Kampuschová: ukázalo se, že po celou tu dobu byla vězněna svým únoscem – nakonec se jí podařilo utéct*.) nebo závorkami (př. „*Válka a organizované násilí v posledních dvaceti letech dramaticky poklesly,“ připomíná Zakaria a cituje studii týmu vědců Univerzity v Marylandu - „celkový rozsah globálních konfliktů se od poloviny 80. let snížil o více než 60 procent a koncem roku 2004 dosahoval nejnižších hodnot od konce 50. let“ (studie byla publikována v roce 2005)*.). Typ grafického oddělení záleží na charakteristických rysech připojené výpovědi.

Pomlčka naznačuje, že se jedná o významově druhořadou výpověď doplňující základní sdělení, přechod je téměř plynulý. Pomlčka naopak vytváří mezi základní a připojenou výpovědí předěl a navozuje pocit, že přijde nějaké zásadní sdělení, bez kterého obsah základní výpovědi nebude úplný – připomíná jakousi řečnickou pauzu upozorňující na závažnost sdělení.

Z hlediska obsahové souvislosti, a s tím úzce souvisícím způsobem připojení, nacházíme v textech nejvíce připojených výpovědí *dodatkového charakteru*. Při srovnání

s parentetickou výpovědí vsunutou odpovídá tento typ *doplňujícímu sdělení věcně obsahovému*. Jedná se o výpovědi dokreslující a rozvíjející sdělení hlavní výpovědi. Nejčastějším typem připojení je *navazování*. Využívají se substantiva (př. *Stavidla současné poptávky po bezpečnosti zdvihl rasistický spektakl následující po 11. září 2001 (mnohem horší masakry v méně šťastných zemích světa nevyvolaly ani zlomek tehdejší reakce).*), zájmena (př. *V lepším případě Michailem Čechovem a jeho cvičeními (jeho velmi užitečná kniha O herecké technice u nás vyšla roku 1996). Když tyto nacisty porazila intervence jiných nacistů a vůdce oněch československých nacistů Alexander Dubček začal kolísat, napsal mu mladý dramatik a občan oné nacistické země Václav Havel dopis, v němž jej vyzýval k odstoupení – mimo jiné i s ohledem na dopad jeho činnosti pro kredit nacistického hnutí a nacistických myšlenek.*). V rámci navazování se objevuje hlavně způsob odkazování a využívá se především zájmena *to* (př. *Řekl, že kabinet podpořilo jen 99 poslanců – a to se zase posmívali sociální demokraté. Vláda chce tuto sazbu ponechat a zvýšit zvýhodněnou sazbu z 5 na 9 procent (to by zdražilo potraviny či teplo).*). Dále, ale už ne tak často, se objevují věty uvozené zájmenným příslovcem *což*, které však B. Rulíková uvádí jako „speciální případy asyntakticky připojených výpovědí“ (př. *Jen za první půlku dubna hasiči napočítali 926 požárů, což je mimochodem více než za celé čtvrtletí předtím. Ochránci soukromí už mají obavy z nárůstu elektronického dohledu, který zaznamenává, co lidé dělají – a což teprve kdyby se zaznamenávalo, co si myslí).*

K výpovědím dodatkového charakteru se řadí i výrazy zpřesňující obsah nebo okolností základní výpovědi (př. *Jednoznačně doložit jsou však schopni jen 2,7 milionu korun (1,7 hypotéka a 1 milion úspor). Lidové mají celkem 24 hlasů v obou komorách parlamentu (13 poslanců a 11 senátorů).*). Vyskytují se i dodatky vyjadřující hodnocení obsahu hlavního sdělení (př. *Celostránkový inzerát stánku černého divadla pro turisty a muzikálových šou, otištěný v LN, podpořil též zhrzený ředitel konverzačkového Divadla Na Jezerce Jan Hrušínský, který podobné prohlášení zaslal ČTK (město marně žádal o 23,6 milionu korun). Bernard Madoff prakticky neměl jediný špatný měsíc, a to ani v době, kdy to s trhy šlo z kopce (v listopadu, kdy se index S&P propadl o 7,5 procenta, šla jeho čísla nahoru).*). Dodatečné upřesnění se využívá i pro konkretizaci místa (př. *První z vozů, osobní mercedes, stál v noci před přeplněným nočním klubem v samém centru Londýna – nedaleko náměstí Piccadilly.*) nebo pro uvedení konkrétní skutečnosti dokreslující představu o hlavní výpovědi (př. *Začala vznikat hudba pro konkrétní básně, která často jde proti rytmu textu (třeba starší básně*

Semjona Chanina jsou psány v mírně rozladěném jambu). V těchto případech převládá intenční typ připojení a graficky jsou tyto výpovědi odděleny zpravidla závorkami. Dále se objevuje omezení (př. *Po reformě budeme tedy platit daní tolik jako před ní – ovšem jak kdo*), vysvětlení, ve kterém se uvádí důvod, z jakého je uvedeno tvrzení v základní výpovědi (př. *Celovečerní debut vrací prestiž slovenské kinematografii – Slepé lásky mají úspěch na festivalech u nás i v zahraničí (Cannes)*), *První švanda nastává, když profesor Klaus zase něco řekne (slovem „něco“ zde nemyslím každé jeho prohlášení, ale bizarní výroky – často na témata, která s ústavní agendou prezidenta souvisí buď volně, či nesusouvisí vůbec)*). Tyto typy rozvíjí obsah hlavního sdělení. Vyskytují se však i připojené výpovědi, které svou formální stránkou velmi blízce připomínají vsuvky. Vzhledem k tomu, že vyjadřují vztah autora ke sdělení, řadily by se tyto připojené výpovědi mezi autorské komentující poznámky. V podstatě se takto připojené pravidelně vyskytují jak autorské poznámky postojové, tak stylizační. Autorské poznámky postojové se týkají modální stránky hlavní výpovědi vyjádřené přímo (př. *Tenhle příběh není taková verneovka, jak se zdá. Občanští demokraté nezažívají nic tak mimořádného, jak by se mohlo zdát. Šibenice je pro ně málo – říká se. Nižší mzdy jsou konkurenční výhodou, říká se*) nebo nepřímo uvedením pramene sdělení (př. *Květa Jeniková vydala se zpožděním básnickou sbírku z let 1949–2007, z období „nesvobodného Československa“ (jak praví doslov). Prezident Spojených států nadále stojí v čele svobodného světa, jak praví klišé. Původem z malých městeček a vesnic Anatolie, přišli většinou v nouzi a v naději na lepší život, protože Istanbul je městem „kamenů a sloupů ze zlata“, jak praví přísloví*). K dokreslení modality se také využívá uvedení zkušeností autora (př. *Dá se jí ledačes vytknout, ale určitě ne nedostatek hospod a nočního života, jak se občas dočtu v českých novinách. Vědecké týmy firem se předhánějí v nápadech, jak docílit, aby energie přímo ze slunce byla levnější než ta z uhlí, a od tohoto cíle už nejsou tak daleko, jak se ještě nedávno zdálo. Tato teorie bohužel až příliš dobře zapadá do zákonů džungle, v níž právě žijeme, jak vyplývá z článku Jaroslava Spurného (str. 16-19)*). Dále se objevují i připojené poznámky týkající se hodnocení, které může být přímé (př. *Pod Novou scénou se prý taky podepsali „umělci zvučných jmen“ – a jak to dopadlo! Celým jménem se tento tvor nazývá ptakopysk podivný – a jméno je to opravdu výstižné*), nebo je vyjádřeno nepřímo (př. *Na skutečná nebezpečí, obkružující všechna naše těla (sociální, lokální, svalová a další), upozorňují jako první umělci – a jejich díla vyvolávají údiv, nevolnost, fyzický strach. Autor Karel Orlík totiž ve stejném článku k Izraeli přistupuje jako k „bývalé vlasti“*

Židů, kam se po dvou tisících let vrátili (argumentace hodná obhajoby „práva na návrat“ na české území pro Kelty).

Vedle poznámek postojových nacházíme v současných publicistických textech i poznámky týkající se stylizace textu tzv. stylizační poznámky, a to zejména poznámky týkající se způsobu vyjádření. Vyskytují se poznámky připojené pomocí odkazovacího výrazu *jak* (př. *Běh dnešního světa už navíc není zcela v rukou národních států a národních center moci, jak to líčí Kagan. A to už i v Česku, jak píše Respekt na stranách 8 a 9. Ano, Brno je architektonickou a urbanistickou realizací surrealistické devízy, že krása bude buď křečovitá, anebo nebude vůbec, jak praví André Breton v Šílené lásce.*), ale i intenčně, bez spojovacího výrazu. Takovýto připojení z jiné tematické roviny se využívá k uvedení autora užitého slovního spojení (př. *Musíme se z nich především dozvědět, „jací jsme“ a „proč jsme taková, jací jsme“ (slovy vedoucího projektu Čestmíra Fraňka).*), opravení výrazu (př. *Jenže zábava může být také velmi vážná věc. přesněji řečeno vážný problém.*), ale i hodnocení výrazu (př. *Po roce 1989 si všichni nejvíce stěžovali na to, že české společnosti chybí demokratická kontinuita, bez níž není možná žádná kultivace, vnitřní růst kvality života, řečeno jazykem dnešní politické fráze.*).

Tato poslední skupina připojených výpovědí nese formální rysy vsuvky, nespĺňuje ovšem základní podmínku, kterou je vložení do základní výpovědi. Připojená výpověď, i když v podstatě odpovídá ustálené konstrukci vsuvky, tak nepřetíná plynulost hlavní výpovědi, pouze ji doplňuje.

Za uvážení ovšem stojí postavení parentetické výpovědi ve větším výpovědním celku, kdy je takováto výpověď umístována zpravidla na předěl, mezi jádro a východiskovou část, mezi hlavní a vedlejší větu. Kdyby například věta „Musíme se z nich především dozvědět, „jací jsme“ a „proč jsme taková, jací jsme“ (slovy vedoucího projektu Čestmíra Fraňka).“ nekončila tečkou, ale pokračovala dál vedlejší větou *Musíme se z nich především dozvědět, „jací jsme“ a „proč jsme taková, jací jsme“ (slovy vedoucího projektu Čestmíra Fraňka), abychom mohli...*, nebyl by rozdíl téměř znát. Při hlasitém čtení by tak kadence klesavá byla vystřídána polokadencí, ale na pronášení samotné připojené, popř. vložené výpovědi s rovnou melodií (s patrným snížením začátku) by to nemělo vliv. Tyto připojené výpovědi shodující se formálně s jevem označovaným parenteze (neboli vsuvka) by se měly vzhledem k vysoké vzájemné podobnosti v této jazykové oblasti považovat za speciální případy. Odlišení těchto

dvou případů by pak nastalo pomocí přívlasků – výpověď vložená vsunutá a výpověď vložená připojená.).

6 Závěr

Tato práce vychází, jak už bylo výše řečeno, z analýzy současných českých publicistických textů. Cílem bylo vyhledat jednotlivé parenteze a na základě odborné literatury je charakterizovat a rozdělit do skupin vytvořených podle různých hledisek. Už z množství analyzovaného materiálu a výběru pouhých tří současných periodik je zřejmé, že se nejedná o celistvý pohled na problematiku parentetických výpovědí v dnešních publicistických textech, ale že jde spíše o náhled na současný stav využívání tohoto jazykového jevu v publicistice.

Celá práce je v podstatě založena na publikaci Blaženy Rulíkové *Parenteze v současné češtině* z roku 1973 zejména proto, že nikdo jiný od té doby nevěnoval parentezi takovou pozornost. I v Mluvnici češtiny zpracovávala kapitolu týkající se sdělení z vedlejší promluvové linie právě B. Rulíková, J. Bečka, J. Chloupek i M. Čechová popisují ve svých stylistikách parentezi v rámci kapitoly věnované publicistickému stylu, ale i oni při charakteristice a dělení do jednotlivých skupin vychází z práce B. Rulíkové.

Podle mého názoru se nejzřetelněji rozeznávají vsuvky vydělené na základě obsahové náplně. Z tohoto hlediska se nejčastěji vyskytují autorské komentující poznámky a doplňující sdělení věcně obsahové. V prvním případě jsou nejčastější parenteze týkající se modální stránky sdělení. Využívá se odkazu na konkrétní zdroje informací či prameny (ať už jiný text nebo na autora zmiňovaných slov). Frekventovanější jsou ale neurčité komentáře, jako například *jak známo, jak vidno, říká se* apod. I přesto že se jedná o autorské komentující poznámky, s vyloženě autorským komentářem v první osobě se setkáme ojediněle. Vyskytují se totiž jako vložená sdělení ve formě jednočlenné věty, která v podstatě popírají subjektivní stránku takovéto výpovědi. Většina takto vložených komentářů je „odosobněná“ a podtrhuje tak objektivitu publicistického textu. Vedle autorských komentujících poznámek se pravidelně objevují doplňující sdělení věcně obsahová. Tento typ parenteze je v současných publicistických textech zastoupen především ve formě různých zpřesnění a zkonkretizování sdělení z hlavní výpovědi. Vedle uvádění přesných / například číselných / údajů se ale pravidelně vyskytují i doplnění zařadující.

Jednotlivé typy parentezí, vydělené na základě obsahové náplně, k sobě vážou i konkrétní způsob připojení. U autorských komentujících poznámek je to v případě, kdy se parenteze týká modální stránky sdělení, navazování, a to především pomocí odkazovacího zájmeného příslovce *jak*, v případě poznámek vztahující se k užitému výrazu je to intenční

spojení. Zpřesnění patřící do skupiny doplňující sdělení věcně obsahových je připojováno nejčastěji intencně¹ v méně případech pak také navazování s odkazovacím zájmeným příslovcem *jak*.

Grafické vyznačení parenteze je různé. Pravidelně se užívá oddělení čárkami, závorkami i pomlčkami, a to bez zřetele jestli se jedná o komentující poznámku, nebo dodatkové sdělení. Například *zdá se*, autorská komentující poznámka týkající se modality sdělení²/se vyskytuje jak oddělená pouze čárkami, tak i pomlčkami.

V dnešních publicistických textech patří parenteze mezi výrazné aktualizační prostředky, a jak je z analyzovaného materiálu patrné, autoři je využívají velmi často. Při celkovém pohledu je proto zřejmé, že časté přerušování výpovědních celků a jejich dělení na části pomocí grafických znamének bude užíváno i nadále. Texty jsou tak dynamičtější a dovolují rychlejší čtení. Navíc takováto asyntakticky připojená sdělení umožňují autorovi klást informace a myšlenky bezprostředně za sebou, aniž by nějak důkladně musel promýšlet smysl takovýchto celků. Oblíbeným prvkem jsou i sdělení asyntakticky připojená ke koncové části hlavního sdělení, kde se uvádí různorodé informace související s předcházející výpovědí různě intenzivně. Vzhledem k tomu se domnívám, že nejen parenteze, ale i sdělení jí podobná, se budou nadále používat a vyvíjet a zároveň tak otevírat nové možnosti zkoumání a analyzování.

7 Bibliografie

Použitá literatura:

Bečka, Josef Václav: *Česká stylistika*. Academia, Praha 1992.

Čechová, M.: *Čeština – řeč a jazyk*. ISV nakladatelství, Praha 1996.

Čechová, M.: *Současná česká stylistika*. ISV nakladatelství, Praha 2003.

Čermák, František: *Jazyk a jazykověda*. Pražská imaginace, Praha 1994.

Grepl, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. LN, Praha 1996.

Grepl, M., Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998.

Chloupek, J. a kol.: *Stylistika češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991.

Daneš, F., Hlavsa, Z., Grepl, M. a kol.: *Mluvnice češtiny 3. Skladba*. Academia, Praha 1987.

Rulíková, B.: *Parenteze v současné češtině*. Academia, Praha 1973.

Šmilauer, V.: *Novočeská skladba*. 1969

Prameny:

A2. 2007 – 2009. Praha: Mediaprint & Kapa Pressegrasso, spol. s r. o. ISSN 1803-6635.

Mladá fronta Dnes. 2007 – 2009. Praha: MaFra. ISSN 1210-1168.

Respekt. 2007 – 2009. Praha: Copyright Respekt Publishing a.s. ISSN 1801-1446.

8 Resumé

Tématem této bakalářské práce je vsuvka v dnešních českých publicistických textech. Práce je primárně zaměřena na slohové útvary zpravodajské a analytické, okrajově se věnuje žánrům beletristickým. Do analyzovaného materiálu nejsou zahrnuty čtenářské příspěvky, překlady z cizích jazyků, rozhovory a články inklinující k uměleckému stylu, které se objevily v excerpovaných periodikách.

Tato práce se skládá ze čtyř částí (kapitol). Zprvu je to teoretická část, která vychází především z práce Blaženy Rulíkové (1973). Uvádí stručný souhrn různých typů parenteze, které se vyhranily na základě pěti hledisek, a to obsahové souvislosti, obsahové náplně, umístění, způsobu připojení a grafického vyznačení. Tato část je omezena na parentezi týkající se výhradně psaného textu, na vsuvky v mluvených projevech upozorňuje pouze v nezbytných případech. Tématem druhé kapitoly jsou vybraná periodika. Je zde uvedena jejich stručná charakteristika a podrobněji vypsány slohové útvary, které sloužily jako materiál k analýze. Třetí část je založena na výsledcích samotné analýzy. Uvádí různé typy parenteze, které se vyskytují v současných publicistických textech. Charakteristika a následné dělení se přidrží práce B. Rulíkové (1973). Čtvrtou část tvoří krátký přehled hraničních případů, kdy výpovědi či věty patří do vedlejší promluvové linie všechna kritéria pro možné označení „parenteze“ nesplňují.

Theme of this bachelor work is parenthesis in current czech publicistic texts. Work is primary focused on news and analytic composition formations, minorly is concentrated on fiction genre. All readers contributions, translations from foreign languages, interviews and articles inclined to the artistic style are not included in the analysed material.

This work consists of four parts (chapters). First, its theoretical part, which comes mostly from work of Blažena Rulíková (1973). It introduces short resume of various parenthesis types, which crystallized based on five aspects – contentual connectivity, contentual contents, placement, type of connection and graphic selection. This part is limited to parenthesis involving only written text and points the interjections in spoken speeches only in necessary cases. Theme of second chapter are chosen periodicals. Their short characteristics and detailed selection of stylistic types, which were source of analysis, are

shown there. Third part is based on results of whole analysis. It introduces various types of parenthesis, which are occurring in nowadays publicistic texts. Characteristics and follow up dividing is holding to the work of B. Rulíková (1973). Fourth chapter consists of short overview of bordering events, where speeches or sentences belonging to the minor elocutional line are formally same as parenthesis, but all criterias for possible „parenthesis“ marking are not met.